

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

**Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových studií**

Markéta NARDELLIOVÁ

**Koncept spravedlivé války a humanitární intervence – dilema
použití síly na ochranu lidských práv**

Bakalářská práce

Vedoucí práce Mgr. Lenka Dušková

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje informací jsem uvedla v seznamu literatury

V Olomouci, dne 15. 7. 2011

.....

Podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Lence Duškové, za její pomoc a cenné rady při zpracovávání této bakalářské práce, ale zejména také za to, že mi téma humanitární intervence pomohla objevit.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta NARDELLIOVÁ**
Osobní číslo: **R08356**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Koncept spravedlivé války a humanitární intervence -
dilema použití síly na ochranu lidských práv**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je zhodnotit a porovnat jednotlivé přístupy a názory na humanitární intervenci. Zmapovat jejich vývoj a vytyčit základní odlišnosti. Autorka rovněž aplikuje zjištěné poznatky na konkrétní příklady humanitárních intervencí.

Předběžná osnova:

- 1) Úvod
- 2) Vývoj konceptu spravedlivé války
- 3) Suverenita, ochrana lidských práv a humanitární intervence
- 4) Koncept Responsibility to Protect
- 5) Závěr a výhledy do budoucna

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 10 - 15 tisíc slov
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BARINKA, Roman. Status humanitární intervence v mezinárodním právu. Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva. 2003, 9, s. 855-900.

HOLZGREFE, J. L., et al. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

CHESTERMAN, Simon. Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law. Oxford: Oxford University Press, 2001.

KOFI ABIEW, Francis. The evolution of the doctrine and practice of humanitarian intervention. Hague: Kluwer Law International, 1999.

NEWMAN, Michael. Humanitarian intervention: confronting the contradictions. London: Hurst & Company, 2009.

WHEELER, Nicholas J. Saving strangers: Humanitarian intervention in International society. Oxford: Oxford University Press, 2003.

ZBOŘIL, František. Humanitární intervence - nová praxe mezinárodního společenství. Mezinárodní právní revue. 2001, 1/2, s. 125-136.

The responsibility to protect report [online]. 2001. Dostupné z WWW: <http://www.iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lenka Dušková
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: 10. května 2010

Termín odevzdání bakalářské práce: 13. května 2011

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 10. května 2010

Abstrakt

Práce se zabývá konceptem humanitární intervence. Charakterizuje problematiku legality a legitimacy humanitární intervence a zakotvení zákazu použití síly v mezinárodních vztazích, sleduje vývoj spravedlivé války a porovnává základní mezinárodněprávní úpravu ochrany lidských práv a suverenity státu ve vztahu k humanitární intervenci. Dále analyzuje koncept Responsibility to Protect, jenž ještě širěji rozebírá a navrhuje úpravu vojenské intervence za účelem ochrany lidských práv, a aplikuje tyto poznatky na dva konkrétní případy humanitárních intervencí, Somálska a Bosny a Hercegoviny.

Klíčová slova: humanitární intervence, spravedlivá válka, mezinárodní společenství, lidská práva, suverenity státu, Responsibility to Protect.

Abstrakt

The bachelor thesis deals with concept of humanitarian intervention. Characterizes issues of legality and legitimacy of humanitarian intervention and legal prohibition on the use of force, monitors the development of just war and compares basic international legal regulation of protection of human rights and state sovereignty in relation to humanitarian intervention. Further analyzes the concept of the Responsibility to Protect which broadly analyzes and proposes the modification of military intervention to protect human rights, and applies this knowledge in two specific cases of humanitarian intervention, Somalia and Bosnia and Herzegovina.

Key words: humanitarian intervention, just war, international community, human rights, state sovereignty, Responsibility to Protect.

Seznam zkratek

EU	Evropská unie
ICISS	International Commission on Intervention and State Sovereignty
KBSE	Konference pro spolupráci a bezpečnost v Evropě
NATO	North Atlantic Treaty Organisation/Severoatlantická aliance
OSN	Organizace spojených národů
SDA	Strana demokratické akce (bosenští Muslimové)
SDS	Srbská demokratická strana (bosenští Srbové)
UNITAF	United Task Force
UNPROFOR	United Nations Protection Forces
UNOSOM I	United Nation Operation in Somalia I
UNOSOM II	United Nation Operation in Somalia II

Obsah

1. Úvod	10
2. Cíle a metody zpracování práce	11
3. Humanitární intervence	12
3.1. Legalita a legitimita humanitární intervence.....	12
3.1.1. <i>Legalita humanitární intervence</i>	13
3.1.2. <i>Legitimita humanitární intervence</i>	13
3.2. Zákaz použití síly	13
3.2.1. <i>Agrese</i>	14
3.3. Výjimky ze zákazu použití síly	15
3.3.1. <i>Právo na sebeobranu</i>	15
3.3.2. <i>Donucovací vojenské akce Rady bezpečnosti proti útočníkovi</i>	16
3.3.3. <i>Použití síly regionální organizací po předchozím zmocnění Radou bezpečnosti</i>	16
3.4. Právní zakotvení humanitární intervence.....	17
4. Vývoj konceptu spravedlivé války	18
4.1. Tomáš Akvinský (1225 – 1677).....	18
4.2. Francisco de Vitoria (1480 – 1546)	19
4.3. Francisco Suárez (1548 – 1677).....	19
4.4. Alberico Gentili (1552 – 1608).....	20
4.5. Hugo Grotius (1583 – 1645)	21
4.6. Grotianovi nástupci a vývoj konceptu do první světové války	21
4.7. Spravedlivá válka od konce první světové války po současnost.....	22
5. Lidská práva a suverenita státu ve vztahu k humanitární intervenci	24
5.1. Ochrana lidských práv.....	24
5.1.1. <i>Garance ochrany lidských práv</i>	24
5.1.2. <i>Mezinárodní humanitární právo</i>	25
5.1.3. <i>Zločiny proti lidskosti a zločin genocidy</i>	26
5.2. Suverenita státu	27
5.2.1. <i>Vztah státní suverenity k mezinárodnímu právu a její ochrana</i>	27
5.2.2. <i>Zásada nevměšování se do vnitřních záležitostí státu</i>	28
5.3. Lidská práva versus suverenita státu.....	29

6. Responsibility to Protect	31
6.1. Zpráva Mezinárodní Komise pro Intervenci a Státní Suverenitu.....	31
6.2. Responsibility to Protect – nový přístup k vojenské intervenci.....	31
6.2.1. <i>Responsibility to prevent / Odpovědnost za předcházení konfliktu</i>	32
6.2.2. <i>Responsibility to react / Odpovědnost za reakci</i>	32
6.2.3. <i>Responsibility to rebuild / Odpovědnost za obnovu</i>	32
6.3. Kritéria vojenské intervence navržená ICISS	33
6.3.1. <i>Spravedlivá příčina</i>	33
6.3.2. <i>Zásady prevence / obezřetnosti</i>	33
<i>Zásada proportionality</i>	33
<i>Racionálně předpokládaná šance na úspěch operace</i>	34
6.3.3. <i>Pravá autorita</i>	34
6.3.4. <i>Principy pro vedení operace</i>	34
6.4. Zpráva „A more secure world: Our shared responsibility“	35
6.5. Problémy a kritika Responsibility to Protect	35
6.5.1. <i>Rozhodovací proces Rady bezpečnosti a právo veta</i>	35
6.5.2. <i>Vymezení kritérií Responsibility to Protect</i>	36
6.5.3. <i>Válka s terorismem</i>	36
6.6. Humanitární intervence a Responsibility to Protect.....	37
7. Aplikace kritérií spravedlivé války a přístupu Responsibility to Protect na konkrétní příklady humanitární intervence	39
7.1. Somálsko	39
7.1.1. <i>Události předcházející konfliktu, vstup jednotek OSN a následný zásah USA</i>	39
7.1.2. <i>Kritéria vojenské intervence a jejich aplikace</i>	41
7.2. Bosna a Hercegovina.....	43
7.2.1. <i>Události předcházející konfliktu, intervence mezinárodního společenství</i> ..	43
7.2.2. <i>Kritéria vojenské intervence a jejich aplikace</i>	45
7.3. Zhodnocení aplikace kritérií Responsibility to Protect na konkrétní případy.....	47
8. Závěr	48
Seznam literatury	50

1. Úvod

Téma humanitární intervence, mající kořeny v konceptu spravedlivé války, hraje na současné mezinárodní scéně důležitou úlohu. Jedná se o koncept použití ozbrojené síly, která je obecně v mezinárodních vztazích zakázána, na ochranu lidských práv, k jejichž masivnímu porušování dochází hlavně v souvislostech s vnitrostátními konflikty. Od konce druhé světové války až do dnešního dne proběhlo v různých částech světa nesčetně konfliktů a občanských válek, jejichž výsledkem byly ve většině případů velké utrpení a rozsáhlé ztráty na životech civilních obyvatel. Na jejich obranu nemohl nikdo účinně zasáhnout, jelikož od doby skončení velkých mezinárodních válek byl vstup za účelem vojenského zásahu na území jiného státu zapovězen a operace pod hlavičkou OSN k nimž dává stát souhlas, nejsou vždy vhodnou a účelnou reakcí. Ze strany mezinárodního společenství i z některých kruhů odborné veřejnosti se objevily názory, že je potřeba takovéto situace řešit a zasáhnout ve prospěch lidských práv, a to skrze humanitární intervenci.

Přestože již byl tento koncept už několikrát využit v praxi mezinárodního společenství, vyvolává stále více rozporů. Na půdě mezinárodního společenství i mimo ni pak probíhají diskuse zda taková vojenská intervence může mít právní základ, za jakých předpokladů by mohla být oprávněná, kdo by ji mohl nařídit a kým a jak by měla být vykonána. V základních aspektech humanitární intervence se prolínají teorie mezinárodních vztahů a teorie mezinárodního práva veřejného a není rozhodné, která z nich je určující.

2. Cíle a metody zpracování práce

Cílem této bakalářské práce je zhodnotit jednotlivé přístupy a názory na humanitární intervenci. Porovnat úpravu mezinárodněprávního zakotvení ochrany lidských práv a zásady nepoužití síly. Dále zmapovat vývoj konceptu spravedlivé války a samotné myšlenky ochrany lidských práv na úkor suverenity státu, od středověku po současnost a vytyčit její základní odlišnosti. A v neposlední řadě rozebrat poslední velkou snahu o úpravu této otázky, koncept Responsibility to Protect, a aplikovat z ní získané poznatky na dvě vybrané intervence z 90. let 20. století.

Práce se skládá z pěti hlavních kapitol, jejichž náplň odpovídá cílům bakalářské práce. První kapitola je věnována výkladu slovního spojení humanitární intervence a právnímu zakotvení použití síly. Druhá kapitola mapuje vývoj myšlenky spravedlivé války, třetí se zabývá rozborem a srovnáním dokumentů upravujících ochranu lidských práv a právo států na vykonávání své suverenity. Čtvrtá kapitola je analýzou konceptu Responsibility to Protect a pátá kapitola se věnuje aplikaci zjištěných poznatků na konkrétní příklady humanitární intervence.

Při psaní bakalářské práce byla použita metoda sběru informací, jejich následná analýza a interpretace. Zdroje informací pocházejí z tištěné literatury, zejména z knih a odborných článků, zahraničních databází a internetových zdrojů, které představovaly především právní dokumenty a oficiální zprávy OSN.

K problematice existuje velké množství cizí literatury a také dostatečné množství literatury domácí, zejména právnické. Z českých autorů se problematice nejen humanitární intervence, ale také spravedlivé války a tématu použití vojenské síly, zabývají především Veronika Bílková, Vladislav David a František Zbořil, kteří ve svých pracích většinou nabízejí na rozebíraný problém více úhlů pohledu. Z anglicky psaných zdrojů bylo pro tuto práci čerpáno nejvíce z knihy *International Law and the Use of Force*, autorky Christine Gray.

3. Humanitární intervence

V mezinárodním právu veřejném představuje koncept humanitární intervence jedno z nejkontroverznějších témat. Lze na něj totiž pohlížet ze dvou naprosto protikladných úhlů, a to jako na platnou součást mezinárodního práva nebo naopak jako na jeho závažné porušení. Stejně jako jsou na humanitární intervenci protikladné názory, je protikladný také význam obou slov tohoto sousloví. Zatímco ke slovu humanitární je použitelným synonymem lidský, lidumilný, výrazem intervence rozumíme vměšování či zásah. Jedná se tedy o přístup lidský a zároveň mocenskopolitický?¹

J. L. Holzgreffe definuje humanitární intervenci jako výhrůžku nebo přímé použití ozbrojené síly proti státu, který závažným způsobem porušuje lidská práva svých občanů nebo takovému porušování nebrání, a to bez svolení tohoto státu. Intervenující stát či státy tedy nechrání své občany, ale občany státu, na jehož území vstupují.² Reálně tato situace může například nastat, když se dostane ve státě k moci nový autoritářský režim, který proti svým občanům vyvíjí činnost, například ve formě genocidy, věznění nebo sexuálního násilí, kterážto je projevem masivního porušování lidských práv. Na což pak reaguje jiný stát či více států ozbrojenou akcí na území dotyčného státu ve snaze zabránit mu v pokračování takového nežádoucího jednání.

V rámci popsaného případu dochází k prolomení hned několika mezinárodněprávně uznávaných zásad, jejichž střet je právě samotným jádrem kontroverze humanitární intervence. V první řadě je to garance základních lidských práv, dále pak ochrana suverenity státu a s ní související zákaz nevměšování se do vnitřních záležitostí státu a v neposlední řadě zákaz použití síly. Vzájemný vztah těchto principů již právní řád neupravuje. Zde se dostáváme k současné hlavní otázce mezinárodního společenství, zdali je humanitární intervence vůbec dle práva možná.

3.1. Legalita a legitimita humanitární intervence

Legalita znamená zákonnost, tedy stav, který je v souladu s právem. Legitimitou je míněna oprávněnost a legitimní je to jednání, jež je založené na zákonném oprávnění.³ Konkrétněji je legalita určována skrze mezinárodní dohody a obyčejové právo, dva hlavní

¹ ZBOŘIL, F. 2001, s. 114-124.

² HOLZGREFFE, J. L.; KEOHANE, R. O., et al. 2003, s. 18.

³ Encyklopedický dům. 1998, s. 198-199

prameny mezinárodního práva. Na legitimitu je pak pohlíženo spíše z hlediska morálky a spravedlnosti.⁴

3.1.1. *Legalita humanitární intervence*

Koncept humanitární intervence má v mezinárodněprávních vztazích dlouhou historii a je možné jej najít také v obyčejovém právu, z kterého mezinárodní právo veřejné vychází. Ovšem v současnosti je za základní právní předpis při posuzování legality intervence v mezinárodním právu považována Charta OSN, která nepřipouští použití jakékoli síly vůči jinému státu. Samozřejmě ustanovila několik výjimek, za nichž je použití síly se souhlasem Rady bezpečnosti možné, ale humanitární intervence jako taková k nim nepatří.⁵

3.1.2. *Legitimita humanitární intervence*

Na rozdíl od legality je legitimita subjektivním kritériem. Bývá posuzována z hlediska morálního, politického a právního.⁶ Morální neboli etické je netolerovat masivní porušování lidských práv, jelikož Všeobecnou deklarací lidských práv se státy zavázaly lidská práva a zejména právo na život chránit. Oblast politiky pak vychází z výkonu moci, kdy se již jedná o odhodlání svoji sílu na ochranu utlačovaných osob a jejich práv použít. Právní hledisko musí vycházet z uzavřených mezinárodních smluv a mezinárodněprávní odpovědnosti. Činy páchané státem, vůči němuž má intervence směřovat musí být klasifikovány jako závažné zločiny, zejména jako zločiny proti lidskosti nebo zločin genocidia, ukládající pachateli nést za ně odpovědnost a příslušné sankce.⁷

3.2. Zákaz použití síly

Znění čl. 2 Charty OSN ukládá členským státům základní pravidla a zásady, které mají při styku s ostatními státy nebo s mezinárodním společenstvím dodržovat. V odst. 4 tohoto ustanovení je dáno, že všichni členové se vyvarují ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použitím síly jak proti územní závislosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli OSN.⁸ Tímto došlo k zakotvení snad nejdůležitější zásady týkající se mezinárodních vztahů, a to zásady nepoužití síly. Tato zásada byla následně potvrzena dalšími dokumenty, a to zejména Deklarací zásad mírového soužití, schválené Valným shromážděním OSN v roce 1970, a Závěrečného aktu KBSE z roku 1975.⁹

⁴ KOLÍN, V. 2007, s. 5-10.

⁵ KOLÍN, V. 2007, s. 5-10.

⁶ KOLÍN, V. 2007, s. 5-10.

⁷ ZBOŘIL, F. 2001, s. 114-124.

⁸ Informační centrum OSN v Praze. 2005.

⁹ ZBOŘIL, F. 1999, s. 183-193.

Až do konce první světové války platilo, že právo zahájit a vést válku má každý stát. Ovšem po zkušenosti z první a následně z mnohem horší druhé světové války, pocíťovalo mezinárodní společenství nutnost tuto obyčejovou úpravu změnit od základů. Útočná válka byla klasifikována jako nejtěžší zločin proti míru.¹⁰ Ovšem útočnou válku může vést pouze jeden stát proti druhému státu nebo skupině států. Nedotýká se vnitrostátních konfliktů a občanských válek, jejichž řešení podléhá pravomoci svrchovaného státu. Dle zásady nepoužití síly jsou státy povinny se zdržet také propagace útočné války, odvetných opatření za použití ozbrojené síly, jakýchkoli násilných činů zbavujících národy práva na sebeurčení, svobodu a nezávislost a nesmí ani zasahovat do konfliktu probíhající v jiné zemi.¹¹ Vztahuje se rovněž na případy, kdy není použito reálné vojenské síly, ale síly vlivu jednoho státu na druhý, kde je příkladem ekonomický nátlak (zákaz dovozu) nebo vynucování práva.¹²

3.2.1. Agrese

Typickým projevem použití síly v mezinárodněprávních vztazích je agrese, jež je považována za nejzávažnější mezinárodní zločin. Obecně platnou definici agrese chtěla vytvořit již po první světové válce Společnost národů. Mnohem později došlo k jejímu projednávání v souvislosti s Korejskou válkou v roce 1950, ale jelikož dřívější jednání skončila bezvýsledně, byla definice agrese schválena Valným shromážděním OSN až 14. 12. 1974 v rámci přílohy rezoluce číslo 3314.¹³

Agrese je tedy použití ozbrojené síly jedním státem nebo skupinou států proti suverenitě, územní integritě nebo politické nezávislosti jiného státu, a to jakýmkoli způsobem v rozporu s Chartou OSN. První použití síly právě v rozporu s Chartou OSN je považováno za jasný důkaz agrese. Rada bezpečnosti, která má poslední slovo při určení zda došlo k agresi či nikoli, posuzuje před vyřčením rozhodnutí všechny relevantní okolnosti těchto činů.¹⁴ Jejich demonstrativní výčet je zaznamenán v čl. 3 dodatku k rezoluci a obsahuje deset základních skutkových podstat (např. jakékoliv připojení území jiného státu nebo jeho části za použití síly, blokádu přístavů nebo pobřeží jednoho státu ozbrojenými silami druhého státu, bombardování území jiného státu, vysílání ozbrojených skupin a band nebo žoldnéřů na území druhého státu).¹⁵

¹⁰ GRAY, Ch. 2008, s. 7.

¹¹ ZBOŘIL, F. 1999, s. 183-193.

¹² GRAY, Ch. 2008, s. 30.

¹³ DAVID, V.; SLADKÝ, P.; ZBOŘIL, F. 2006, s. 399.

¹⁴ Definition of Aggression. 1974.

¹⁵ Definition of Aggression. 1974.

3.3. Výjimky ze zákazu použití síly

Na jednu stranu Charta OSN ukládá členským státům přísný zákaz použití síly proti jinému státu, ale na druhou ve svých dalších ustanoveních připouští několik výjimek představujících legální použití síly. Oprávněné použití síly podle mezinárodního práva vylučuje jeho protiprávnost. Těmito případy jsou výkon práva sebeobranu podle čl. 51 Charty OSN, donucovací vojenské akce Rady bezpečnosti OSN proti útočníkovi podle kapitoly VII Charty OSN a použití vojenské síly regionální organizací po předchozím zmocnění Radou bezpečnosti OSN podle čl. 53 Charty OSN.¹⁶

3.3.1. Právo na sebeobranu

Znění čl. 51 Charty OSN je následující: „Žádné ustanovení této Charty neomezuje v případě ozbrojeného útoku na některého člena OSN přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobranu oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, pokud jde o to, aby kdykoli podle této Charty podnikl takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.“¹⁷

Toto důležité ustanovení dává napadenému státu právo použít ozbrojenou sílu na svou obranu, která může být individuální či kolektivní. Kolektivní proto, aby nedocházelo k znevýhodnění slabších států, jejichž vojenský potenciál je v porovnání s útočícím státem znatelně omezenější. Z tohoto důvodu může slabší napadený stát požádat o pomoc ostatní státy.¹⁸ Právo na sebeobranu sebou nese také určitá omezení. Jeho výkon musí být bezprostředně oznámen Radě bezpečnosti a omezen pouze na nutnou dobu, tedy do té chvíle, než Rada bezpečnosti nepřijme nezbytná opatření vedoucí k vyřešení situace a obnovení mírového stavu. Dále musí být obraný zásah nezbytný a přiměřený útoku.¹⁹

Interpretačním problémem čl. 51 je sousloví v případě ozbrojeného útoku. Stanovuje dobu, kdy je možné síly k výkonu práva na sebeobranu použít. Z hlediska výkladu této formulace je jasné, že ji lze nařídít až poté, co je stát napaden agresorem, jehož ozbrojená síla se dostane přes hranice napadeného státu.²⁰ Tímto by bylo vyloučeno právo na preventivní sebeobranu, tedy reakci pouze na bezprostřední hrozbu ozbrojeného útoku a ne na útok již uskutečněný. Právě preventivní sebeobrana je považována spolu s humanitární intervencí

¹⁶ ZBOŘIL, F. 1999, s. 183-193.

¹⁷ Informační centrum OSN v Praze. 2005.

¹⁸ SIMMA, B., et al. 2002, s. 788.

¹⁹ SIMMA, B., et al. 2002, s. 804.

²⁰ DARCHIASHVILI, V. 2006, s. 40-48.

za hlavní sporné případy použití síly. Ovšem čím menší je vzdálenost od hrozby k samotnému útoku, tím diskuse nad preventivní sebeobranou ztrácí na síle.²¹

3.3.2. Donucovací vojenské akce Rady bezpečnosti proti útočníkovi

Kapitola VII Charty OSN, nazvaná Akce při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných, zahrnuje ve svých člancích postup Rady bezpečnosti pro situace uvedené v názvu celé kapitoly. Zprvč Rada bezpečnosti určuje, zda došlo k ohrožení nebo porušení míru či k útočnému činu a rozhodne o opatřeních k obnovení a udržení míru, nejdříve bez použití síly, posléze, pokud se předchozí opatření neosvědčí, přistoupí k jejímu použití. Dále vyzývá členské státy, jimž byla opatření uložena, aby je pod jejím dohledem vykonaly, jelikož se všichni členové zavazují na výzvu Rady bezpečnosti reagovat, dát k dispozici ozbrojenou sílu a poskytnout veškerou potřebnou pomoc.²²

Charta OSN výslovně zmocňuje Radu bezpečnosti k provádění donucovacích akcí v zájmu udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, a to i za použití vojenské síly vůči agresorovi. Donucovacích prostředků může být použito také v případě, kdy již agrese skončila, ale ještě nedošlo k obnovení původního stavu.²³ Pod tuto výjimku patří operace vynucující mír (peace-enforcement operation)²⁴ a operace mající za cíl mír udržet (peacekeeping operation)²⁵. Tyto operace pod hlavičkou OSN na rozdíl od humanitární intervence nenarušují suverenitu státu a právo na suverenitu národů a stát, na jehož území působí, dává k těmto operacím svolení.²⁶

3.3.3. Použití síly regionální organizací po předchozím zmocnění Radou bezpečnosti

Úprava čl. 53 Charty OSN se týká tzv. oblastních dohod uzavíraných s regionálními organizacemi, jako jsou NATO, Organizace africké jednoty, Organizace amerických států a Liga arabských států, které sledují a zajišťují spolupráci států v určité zeměpisné oblasti.²⁷ V tomto případě buď Rada bezpečnosti pověří vykonáním donucovacího opatření některou organizací zavázanou oblastními dohodami, nebo sama organizace předloží návrh na operaci

²¹ POPENKOVÁ, M. 2009, s. 309-330.

²² Informační centrum OSN v Praze. 2005.

²³ DAVID, V.; SLADKÝ, P.; ZBOŘIL, F. 2006, s. 359.

²⁴ Operace, jejichž cílem je prosazování míru během konfliktu, a to buď prosazením uzavření míru nebo dodržování již uzavřené mírové dohody.

²⁵ Operace, jejichž mandát spočívá v monitorování mírových procesů v zasažených zemích po ukončení konfliktu a pomáhání zainteresovaným stranám uvádět v platnost mírové dohody.

²⁶ Informační centrum OSN v Praze. 2005.

²⁷ ZBOŘIL, F. 1999, s. 183-193.

Radě bezpečnosti, která o něm rozhodne. Regionální organizace pak působí jako subsidiární orgány OSN, ale odpovědnost na celou operaci zůstává na Radě bezpečnosti.²⁸

3.4. Právní zakotvení humanitární intervence

Všechny aspekty Humanitární intervence zakládající její rozporuplnost, konkrétně ochrana lidských práv, zásada nepoužití síly a zásada nevměšování se, jsou právně zakotveny. Samotná humanitární intervence právní zakotvení postrádá, přestože by svým charakterem mohla být zařazena jako jedna z výjimek použití síly například k donucovacím opatřením Rady bezpečnosti OSN obsaženým v Kapitole VII Charty OSN.

Ovšem v současnosti je na humanitární intervenci pohlíženo převážně z hlediska legitimacy, tedy morálky, etiky a spravedlnosti. V rámci mezinárodního práva není tento pohled zřejmě dostačující. Naopak velká část politologů a odborníků na mezinárodní vztahy tvrdí, že legitimita může být dostačujícím kritériem, protože pokud dá k humanitární intervenci souhlas Rada bezpečnosti, jako orgán politický, je považována za oprávněnou. V rámci tří pramenů legitimacy humanitární intervence (politického, morálního a právního), právě pramen politický umožňuje nařízení intervence za předpokladu, že krizový stav nelze řešit skrze diplomatická jednání nebo ekonomické sankce.²⁹

²⁸ SIMMA, B., et al. 2002, s. 859-860.

²⁹ ZBOŘIL, F. 2001, s. 114-124.

4. Vývoj konceptu spravedlivé války

Myšlenka, že ne každá vojenská akce jednoho státu, popřípadě aliance států vůči státu jinému musí být mezinárodním společenstvím nutně odsouzena za špatnou a jdoucí proti pravidlům, které se státy přistoupením k mezinárodním dohodám zavázaly plnit, přetrvává již několik staletí až tisíciletí. Objevuje se už v dílech čínského filosofa Lao'c nebo řeckého filosofa Hérakleita³⁰. Ve středověku byla rozpracována jako koncept spravedlivé války (*de justa causa belli, bellum iustum*), kterým se zprvu zabývali zejména teologičtí učenci a po Grotiovi pak převážně světští právníci. Z důvodu válek majících za cíl získávání území a rozšiřování moci, považovali válku za zlo, či hřích, ovšem stanovovali různá kritéria, jejichž splnění by válku označovalo jako spravedlivou.

Za otce konceptu spravedlivé války, jako takového, je považován Augustinus Aurelius, jenž ve svém díle O Boží obci uvádí: „Mudrc povede války spravedlivé. Jako by neměl – je-li pamětliv svého lidství – mnohem spíše cítit bolest nad tím, že je k spravedlivým válkám nucen, neboť kdyby nebyly spravedlivé, nemusel by je vésti, takže by mudrc žádných válek neměl. Je to totiž nespravedlnost protivné strany, která nutí mudrce k vedení spravedlivé války; a nad tou nespravedlností má člověk zajisté cítit bolest, protože se jí dopouštějí lidé – i kdyby z ní neplynula žádná nutnost válčit.“³¹ Je samozřejmostí, že války probíhají pouze v Pozemské obci, kde závažné porušení míru následuje válka, aby znovu mohlo být onoho vrtkavého míru nastoleno. Opak Pozemské obce, Boží obec, setrvává ve věčném a dokonalém míru.

4.1. Tomáš Akvinský (1225 – 1677)

Doctor Angelicus, jak byl zván jeden z nejvýznamnějších autorů křesťanského učení, si také položil otázku, zdali je válčení vždy hřích. Ve svém díle vytyčil podmínky, za nichž je možné považovat válku za ospravedlnitelnou. Těmito podmínkami jsou zaprvé autorita vládce (*auctoritas principis*); z jehož rozkazu je válka vedena, a to zejména proto, že soukromá osoba nemůže vyhlásit válku a tudíž se musí jednat o hlavu právoplatně pomazanou, jíž je tato pravomoc dána tzv. „od Boha“; druhým kritériem je spravedlivá příčina (*justa causa*); která předpokládá, že ti, proti nimž je válka vedena, si to zaslouhují; a za třetí správný úmysl (*intentio recta*); jímž je zamýšleno konat dobro nebo potírat zlo.

³⁰ DAVID, V. 2010, s. 639-648.

³¹ AUGUSTINUS, A. 2007, s. 401.

Dovolené a spravedlivé jsou ty války, jejichž cílem je ubránit obyvatelstvo i celý stát před nepřáteli.³² Těmito válkami pak bude dosaženo vyššího cíle ve prospěch státu.

Všichni další zastánci konceptu spravedlivé války vždy vycházeli z těchto primárních kritérií stanovených Akvinským a dále je rozvíjeli, dle svých představ.

4.2. Francisco de Vitoria (1480 – 1546)

Dominikánský mnich působící na univerzitě v Salamance vztáhnul koncepci spravedlivého boje na přední události své doby, jimiž bylo objevení a dobývání Nového světa. Zabýval se otázkou, zda mají Španělé, respektive křesťané, právo bojovat proti indiánským říším, vyvracet je a podrobovat si je. Popíral argumenty dobyvatelů, kterými své jednání obhajovali a tvrdili, že původní obyvatelé Ameriky svými zvyky a pohanským způsobem života porušují přirozené právo.³³ Z tohoto důvodu byli shledáni vinnými a hodnými trestu a následné nápravy.

Svůj postoj k dobývání Nového Světa vylíčil ve spise *De Indis*, v němž popřel většinu argumentů bránících dobovačnou snahu evropských mocností, mezi něž patřila absence morální a legální kapacity původních obyvatel vlastnit území a vládnout či právo k obsazení plynoucí z titulu objevení nového kontinentu. Tyto argumenty poskytovaly pouze falešný nárok, jež bylo snadné vyvrátit, například názorem, že vládcové jednotlivých kmenových států jsou stejně jako evropští panovníci legitimní autoritou schopnou vést spravedlivou válku.³⁴ Jednání Španělů by ovšem mohlo být ospravedlněno pouze za předpokladu, že by domorodým obyvatelům poskytli více výhod, než doposud měli (ochrana, poskytnutí vzdělání).

De Vitoria vylučuje možnost posoudit spravedlivou válku objektivně zvnějšku, jelikož toto posouzení přisuzuje pouze autoritě válku vedoucí. Jako první formuluje dva další stěžejní principy podmiňující použití vojenské síly, a to princip proporcionality (poměrnosti), kdy míra ztrát způsobená válkou musí odpovídat míře předcházejících škod, a princip použití síly jako nejzazší možnosti.³⁵ Konflikt splňující stanovená kritéria by pak bylo možno označit na nutný.

4.3. Francisco Suárez (1548 – 1677)

Přední španělský jezuitský kněz se motivem spravedlivé války zabýval v rámci svých úvah o třech teologických ctnostech, konkrétně v 13. disputaci třetího traktátu o lásce, v němž

³² BAHOUNEK, J. 1995, s. 89.

³³ MULDOON, J. 2006, s. 128-143.

³⁴ MULDOON, J. 2006, s. 128-143.

³⁵ HOLUB, T. 2009, s. 50.

jí věnuje několik sekcí.³⁶ Suárez tvrdí, že válka nemusí být vždy neospravedlnitelná, jelikož třeba válka obranná v sobě zahrnuje právo na ochranu života a vlasti, které vychází z teorie přirozeného práva a jedná se o odvetu za způsobená příkoří.

Za určitých okolností může být také válka útočná (*bellum aggressivum*), válkou čestnou (*bellum honestum*) vedoucí ke konci činěného bezpráví a nastolení míru. Kritéria, jejichž splnění by na útočnou válku pohlíželo jako na spravedlivou, Suárez rozděluje do tří okruhů. První dva z nich jsou stejné jako u Tomáše Akvinského, který byl jezuita považován za hlavního učitele a jehož učení Suárez vyložil v jedné ze svých prací. Legitimita moci vyhlašující a vedoucí válku a spravedlivá příčina, jež pramení v okupaci země jednoho panovníka panovníkem cizím, popřípadě bránění volného průchodu zemí a volnému obchodu mezi státy nebo je podnětem k válce vážná urážka na cti. Posledním předpokladem je způsob vedení války, jenž je rozdělen do tří časových úseků.³⁷

Počátkem spravedlivé války je její zahájení (*indium belli*), jemuž musí předcházet pokus o smírné řešení vzniklé situace formou poskytnutí náhrady za způsobené bezpráví. Panovník poškozeného státu má svého potencionálního protivníka upozornit na vzniklou situaci a požadovat satisfakci. Následuje samotné vedení války, v jejímž průběhu mohou být užity téměř všechny nezbytné prostředky (např. vypalování měst) pro dosažení vítězství nebo protihodnoty za předchozí strádání. Ovšem nemohou být úmyslně zabíjeni nevinní, jimiž jsou děti, ženy, starší osoby, velvyslanci, kněží a řeholníci, přestože neúmyslně při vojenských operacích to možné je. Zakončení války, které je třetí a poslední fází konfliktu, může provázet potrestání poraženého panovníka, ale předně by měla být nastolena spravedlnost a rovnováha zaručující mír, což by byl dle mého názoru velmi nesnadný úkol, už jen kvůli poměrům vyplývajícím ze vztahu vítěz – poražený.

Pokud po aplikaci zmíněných podmínek válku nebude možno charakterizovat jako spravedlivou, bude ten, kdo ji vyhlásí a povede, jednat v rozporu s humanitou a spravedlností a bude povinen nahradit napáchané škody.³⁸

4.4. Alberico Gentili (1552 – 1608)

Italský právník je již zástupcem první generace světských právníků, jejichž činnost výrazně ovlivnila formování základů současného mezinárodního práva. Gentili zastával poněkud nezvyklý názor označující za spravedlivou rovněž preventivní a preemptivní válku, kdy je za spravedlivou příčinu považován již samotný reálný strach z akce nepřítel, a ne

³⁶ ALTRICHTER, M, et al. 2004, s. 23.

³⁷ HEIDER, D. 2009, s. 86.

³⁸ HEIDER, D. 2009, s. 89.

až sankce za utrpěnou újmu.³⁹ Války byly legitimizovány pouze formálně a procedurálně a nikoli z hlediska obsahového, tudíž podmínky pro určení zda jsou spravedlivé nezahrnovaly příčiny, důvody a způsob vedení války.⁴⁰

4.5. Hugo Grotius (1583 – 1645)

Nizozemský právník, otec mezinárodního práva v jeho současném chápání, se konceptu *bellum iustum* věnoval v rámci svého díla *De Jure Belli ac Pacis*. Byl zastáncem této teorie a válku za spravedlivou považoval tehdy, byla-li prostředkem donucení proti narušiteli mezinárodního práva jak univerzálního, tak partikulárního (vlastnímu každému jednotlivému státu). Zbavil ji ovšem teologického rázu, aby nemohla být zástěrkou pro tzv. svaté války.⁴¹ Tímto zcela popřel argumenty církevních představitelů a katolických panovníků označujících všechny války vedené ve prospěch šíření křesťanství za spravedlivé. Princip nevměšování se do suverenity jednoho státu jiným byl v jeho očích klíčový, ale jelikož vládci jednotlivých zemí nesou mimo odpovědnosti za svůj lid, v rámci obecného principu humanity, také částečně odpovědnost za celé lidstvo, mohou vést válku proti panovníkovi majícímu stejná práva a povinnosti, jako trest za újmu vyplývající z porušení přirozeného práva, i pokud se jich dotýčná porušení přímo nedotýkají.⁴²

Grotius dále pojednával o způsobech správného vyhlášení a vedení války a přiznal válčící straně již svědčící *justa causa* právo průchodu neutrální zemí, aby bylo zabráněno případnému obsazení neutrálního území protistranou.⁴³

4.6. Grotianovi nástupci a vývoj konceptu do první světové války

Mezi Grotianovými pokračovateli si uznání vydobyli především pruský profesor mezinárodního práva Christian Wolf (1679 – 1754) a švýcarský diplomat Emmerich de Vattel (1714 – 1767). První z nich rozvinul teorii rovnováhy sil mezi státy, kde mírová smlouva znamená spravedlnost na obou stranách,⁴⁴ druhý přiznával právo použít vojenskou sílu a svépomoc každému napadenému státu, přestože sám byl velkým zastáncem principu nevměšování se.⁴⁵

Po Vestfálském míru, uzavřeném roku 1648, se válka stala legálním prostředkem zahraniční politiky a každý stát měl právo vést ozbrojený konflikt. Mezinárodní právo

³⁹ PANIZZA, D. 2009, s. 88-106.

⁴⁰ HOLUB, T. 2009, s. 51.

⁴¹ DAVID, V. 1991, s. 39.

⁴² HOLZGREFE, J. L.; KEOHANE, R. O., et al. 2003, s. 26.

⁴³ DAVID, V. 1991, s. 40.

⁴⁴ DAVID, V. 1991, s. 42.

⁴⁵ ZURBRUCHEN, S. 2009, s. 408-417.

upravovalo právo na válku (*ius ad bellum*) a právo platné za války (*ius in bello*).⁴⁶ Jediná dvě omezení kladené mezinárodním právem na vedení války byly povinnost státu ji oficiálně vypovědět a povinnost respektovat právo na válku jiného státu. Carl von Clausewitz, významný generál a zejména válečný teoretik, označuje válku jako pokračování politiky jinými prostředky.⁴⁷ Jiné prostředky znamenají násilné prostředky, tedy používání zbraní a lidského kapitálu jako nástroje k prosazování svých zájmů a cílů.

4.7. Spravedlivá válka od konce první světové války po současnost

Augustinu Aureliu se připisuje otcovství výroku, že válka může být spravedlivá, na což navázal jeho nástupce Tomáš Akvinský, když definoval její podmínky. Francisco de Vitoria vyloučil možnost objektivního posouzení oprávněnosti války a rozšířil kritéria o princip proporcionality. Francisco Suárez konstatoval, že rovněž není zanedbatelné samotné vyhlášení a vedení války a Alberico Gentili za spravedlivou příčinu vzal v úvahu také strach z nepřítele a tudíž by byl ochoten tolerovat také preventivní a preemptivní válku. Hugo Grotius, vycházející ze svých předchůdců, pak již ve svých úvahách válku oprostil od náboženství a přinesl myšlenku zodpovědnosti autorit za celé lidstvo. Další vývoj se pozastavil, dokud právní teoretikové a státníci po prožití hrůz nových, moderních válek neobrátili svou pozornost k učencům minulosti.

Počátek 20. století a zkušenosti a utrpení způsobená 1. světovou válkou, oživily myšlenky týkající se omezení použití síly a popření legitimacy vyhlášení a vedení války. V reakci na válečné události byla ustanovena mezinárodní autorita, jejímž cílem bylo působit jako mezinárodní arbitr a strážce míru, Společnost národů. Přijetí Paktu Společnosti národů v roce 1919 následovalo v roce 1928 přijetí Briand – Kelloggova paktu, jímž byla válka s výjimkou sebeobrany, postavena mimo pravomoc svrchovaných států.⁴⁸ Bylo upuštěno od dělení válek na spravedlivé a nespravedlivé, jelikož státy dávaly výrazu spravedlivý příliš subjektivní význam za účelem vedení války ke svému prospěchu.⁴⁹

Druhá světová válka poukázala na mezery v mezinárodním právu a slabiny Společnosti národů, jelikož popřela veškeré jejich dosavadní snahy o řešení konfliktů mírovou cestou. Jednou z priorit poválečných jednání bylo založení nové silnější zastřešující organizace, k čemuž došlo podepsáním Charty OSN 26. června 1945, přestože oficiálně Organizace spojených národů vznikla až 24. října 1945. Charta OSN válku nepřipouští

⁴⁶ POPENKOVÁ, M. 2008, s. 672-683.

⁴⁷ CLAUSEWITZ von, C. 2008, s. 39.

⁴⁸ BARINKA, R. 2003, s. 855-900.

⁴⁹ DAVID, V. 2010, s. 639-648.

s výjimkou práva státu na sebeobranu zakotveného v článku 51.⁵⁰ Další možné výjimky z tohoto pravidla stojí na pomezí legality a mezinárodních sporů.

Události, které na počátku 21. století obrátily do té doby nevídanou pozornost k myšlence spravedlivé války, byly teroristické útoky na vybrané cíle v USA z 11. září 2001.⁵¹ Následné represe, označené jako válka s terorismem se dostaly do povědomí lidí v globálním měřítku a otevřely novou diskusi o tom, zda válka může být oprávněná pokud je odpovědí na agresi a zda je také jediným prostředkem k nastolení míru, popřípadě demokracie.

⁵⁰ United Nations. 2011.

⁵¹ FIALA, A. 2008, s. 122.

5. Lidská práva a suverenity státu ve vztahu k humanitární intervenci

Masivní porušování lidských práv je považováno za jeden z nejzávažnějších zločinů v oblasti mezinárodního i vnitrostátního práva a téměř všechny státy se přijetím Všeobecné deklarace lidských práv zavázaly k jejich garanci. Té ovšem brání princip státní suverenity a s ním úzce související princip nevměšování se do vnitřních záležitostí státu, jenž je v poměru speciality k zákazu použití síly proklamován rovněž jako nejdůležitější aspekt mezinárodního práva veřejného a dokonce mnohdy stavěn výše než zájem na ochraně lidských práv. Na vzájemném vztahu těchto dvou zásad je postavena rozporuplnost humanitární intervence. Oba koncepty mají prioritní význam v rámci snahy společnosti nastolit a udržet bezpečnost a stabilitu jednotlivých států i jejich vzájemných vztahů. Otázkou zůstává, zda v případě krizové situace upřednostnit ochranu lidských práv na úkor státní svrchovanosti nebo právě dbát na zachování principu suverenity státu, přestože jsou na jeho území potlačována lidská práva.

5.1. Ochrana lidských práv

Lidská práva slouží k ochraně uspokojování základních potřeb člověka dle všeobecně přijímaných hodnot (např. rovnost, vzdělání, rodinný život). Význam mají zejména na nadnárodní úrovni, jelikož zaštiťují všechny lidi bez rozdílu, nejen občany, jimž poskytují ochranu právní řády jejich domovských států. Samotný výraz, lidská práva, se začal užívat až po druhé světové válce. Předtím převažovalo označení přirozená práva, jejichž původ lze hledat již v myšlení filosofů antického Řecka a Říma.⁵² Do širšího povědomí společnosti se proklamování lidských práv dostalo po Velké francouzské revoluci na přelomu 18. a 19. století, kdy se její revoluční myšlenky začaly šířit po celém světě.

5.1.1. *Garance ochrany lidských práv*

Současnou primární úpravu lidských práv a jejich ochrany nalezneme v Chartě OSN a Všeobecné deklaraci lidských práv, kterou do svých vnitrostátních právních řádů inkorporovala většina států. Všeobecná deklarace, přijatá Valným shromážděním OSN roku 1948, ve svých 30 člancích definuje jednotlivá občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní lidská práva.⁵³ V čl. 2 odst. 3 Charty OSN, podepsané v San Francisku v červnu 1945, je nabádáno k podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám bez rozdílu.

⁵² CLAUDE, R. P.; WESTON, B. H. 1991, s. 12.

⁵³ Informační centrum OSN v Praze. 2005.

Obecně se Charta věnuje zejména řešení mezinárodních sporů a jejich předcházení. Z toho vyplývá, že tvůrci dali přednost zájmu na udržení míru před zájmem na zachování a obraně lidských práv. Problémem je doporučující charakter obou dokumentů, jelikož v nich chybí prvek donucení a státy základní práva pouze deklarují, jelikož v době jejich podepsání řada států považovala úpravu této oblasti za předmět své vnitřní pravomoci.⁵⁴

Ochrana lidských práv byla v dalších letech rozšířena o množství mezinárodních smluv, vztahujících se ke konkrétním právům, jako například Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání; Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia nebo Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace. V rámci Evropské unie byl rovněž přijat dokument původně kodifikovaný roku 1950 jako Evropská úmluva o lidských právech, později v rámci řady novelizací přejmenován na Listinu základních práv EU.⁵⁵

5.1.2. Mezinárodní humanitární právo

Předmětem mezinárodního humanitárního práva je vedení a řízení konfliktů, přičemž není rozhodné, zda se jedná o konflikt vnitrostátní nebo mezinárodní. Jedná se o právo ve válce (*ius in bello*), jehož hlavním účelem je zmírnit utrpení a eliminovat všechny negativní důsledky způsobené probíhajícími konflikty.⁵⁶ Člení se na dvě odvětví – Haagské právo a Ženevské právo, přičemž první je označováno také jako právo válečné, určující nejen dovolené způsoby a prostředky vedení války, ale také jednotlivá práva a povinnosti stran konfliktu. Právo Ženevské, obsažené ve čtyřech úmluvách z roku 1949 upravuje ochranu raněných, nemocných, trosečníků, válečných zajatců a civilního obyvatelstva a je také nazýváno právem Červeného kříže.⁵⁷ Henry Dunant, zakladatel Červeného kříže, totiž ve stejné době nastínil základní prvky dnešního humanitárního práva.

Principy, které již jsou definovány v konceptu Responsibility to Protect⁵⁸ a jimiž by mohlo být upraveno případné uzákonění humanitární intervence, nalezneme také v humanitárním právu. Zásada proporcionality a vojenské nezbytnosti jsou doplněny zásadou lidskosti, rozlišování a rovných závazků válčících stran.⁵⁹ Je jimi dána povinnost užívat tolik síly, jež je nezbytná, chránit hodnoty lidské osobnosti, rozlišovat mezi vojáky a civilisty,

⁵⁴ BARINKA, R. 2003, s. 855-900.

⁵⁵ Euroskop.cz. 2011.

⁵⁶ FUCHS, J. 2007, s.9.

⁵⁷ BÍLKOVÁ, V. 2007, s. 21.

⁵⁸ Koncept R2P určuje, že stát v rámci své suverenity nese odpovědnost na ochranu svých občanů. Pokud selže měla by tato odpovědnost přejít na mezinárodní společenství, které by mělo být oprávněno, při splnění daných kritérií, zasáhnout.

⁵⁹ FUCHS, J. 2007, s. 18-20.

nezpůsobovat přidružené škody a dodržovat vzájemné závazky, k nimž jsou obě bojující strany zavazovány stejně.

5.1.3. Zločiny proti lidskosti a zločin genocidy

V rámci zločinů definovaných podle norem mezinárodního práva je s ochranou lidských práv pevně spojena kategorie zločinů proti lidskosti a samostatně stojící zločin genocidia, jež útočí na lidskou důstojnost a jejich výkon je namířen proti civilní populaci ve formě úmyslného, rozsáhlého a systematického útoku.⁶⁰ Právě trestnost těchto činů a stíhatelnost pachatelů poskytují rovněž záruku mezinárodního společenství, že takové masivní porušování lidských práv by nemělo zůstat bez odezvy mezinárodního společenství (přestože realita a praxe je už poněkud odlišná).

Zločin genocidy je upraven v Čl. 6 Třetího dodatku ke Statutu mezinárodního soudního tribunálu a zahrnuje pět forem násilí proti chráněným skupinám vyznačující se národní, etnickou, rasovou a náboženskou odlišností. Skutkové podstaty tohoto zločinu tedy jsou (a) zabití příslušníků chráněné skupiny, (b) způsobení těžké újmy na tělesném nebo duševním zdraví příslušníků chráněné skupiny, (c) úmyslné uvedení této skupiny do životních podmínek, způsobujících její úplné nebo částečné zničení, (d) uložení opatření mající za cíl bránit rození dětí a (e) násilné převádění dětí z chráněné skupiny do jiné skupiny.⁶¹

Klasifikace zločinů proti lidskosti je obsažena v Čl. 7 Třetího dodatku ke Statutu mezinárodního soudního tribunálu. Mezi ně patří vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo násilný přesun obyvatelstva, věznění nebo jiné násilné zbavení osobní svobody, mučení, znásilnění a další formy sexuálního násilí, persekuce obyvatelstva či skupiny obyvatelstva na základě politických, rasových, národnostních, kulturních a náboženských důvodů nebo na základě pohlaví, nedobrovolné mizení osob, zločin apartheidu nebo jiné nelidské činy podobné povahy spočívající v úmyslném způsobení velkých útrap nebo závažné újmy na zdraví.⁶²

Ačkoli mezi mezinárodním humanitárním právem a právem ochrany lidských práv existuje mnoho markantních rozdílů, docházelo v průběhu druhé poloviny 20. století k jejich sblížování. Na něm měly zásadní podíl zejména ty společné rysy zakotvující princip nediskriminace a ochranu člověka a jeho důstojnosti.⁶³ Oba systémy tedy plní stejný účel

⁶⁰ ŠTURMA, P. 2002, s. 129 – 132.

⁶¹ KITTICHAISAREV, K. 2002, s. 352.

⁶² KITTICHAISAREV, K. 2002, s. 353.

⁶³ BÍLKOVÁ, V. 2007, s. 17-18.

pouze za jiných podmínek, a proto je z tohoto hlediska možné je zařadit vedle sebe pod otázku ochrany lidských práv.

5.2. Suverenita státu

Vymezení státní suverenity, které by bylo v mezinárodním právu všeobecně přijímáno, neexistuje. I přesto, že během vývoje mezinárodního práva došlo k několika pokusům o její vymezení, stále zůstává spíše neurčitým pojmem, jehož autorství patří francouzskému politologovi Jeanu Bodinovi, jenž ji nazval absolutní a věčnou mocí uvnitř státu.⁶⁴

Známa státovědecká definice rakouského právníka Georga Jellineka říká, že stát tvoří tři složky, a to státní moc, území a obyvatelstvo. Státní moc, nejvyšší moc ve státě, musí být nezávislá a samostatná. Územní suverenitou, jako dalším znakem, je míněno právo disponovat se státním územím, jež je vymezeno státními hranicemi, bez zapojení jakékoli jiné moci.⁶⁵ Na rozdíl od většinou celistvého a určeného území, na němž stát vykonává svou svrchovanost, ne na všechny osoby nacházející se na něm lze vztáhnout působení státní moci stejně. Nejbližší vztah ke státu mají jeho státní příslušníci, mezi nimiž a státem existuje jakési oboustranné pouto, jehož obsahem jsou vzájemná práva a povinnosti.⁶⁶ Pokud stát splňuje tyto podmínky, můžeme jej nazývat suverénním, jelikož má jak, kde a nad kým vykonávat svou suverenitu.

5.2.1. Vztah státní suverenity k mezinárodnímu právu a její ochrana

V mezinárodním právu je nezávislý stát samostatným subjektem mezinárodněprávních vztahů. V rámci tohoto odvětví nabývá otázka suverenity státu a jejích hranic podstatné důležitosti v souvislosti s členstvím států v mezinárodních organizacích jako OSN, NATO a EU. Také úzce souvisí s konstituováním mezinárodního trestního práva a stíháním válečných zločinců.⁶⁷ Velkým problémem je rozlišit hranice mezi suverenitou samostatného státu a suverenitou mezinárodního společenství jako dalšího významného subjektu mezinárodního práva. Otázkou je, v jakých případech a jak uplatňuje svou suverenitu ještě stát, a v kterých situacích by se měl již podřídit pravomoci a suverenitě mezinárodního společenství.

Vztah státní suverenity k mezinárodnímu právu je určován názorem na to, zda stojí vnitřní právní řád státu vyplývající z ústavy nad legislativou určenou mezinárodním právním řádem. Přestože ratifikací a následným inkorporováním mezinárodních smluv do právních

⁶⁴ MRÁZEK, J. 2007, s. 729-766.

⁶⁵ SEIDL-HOHENVELDERN, I. 2006, s. 198.

⁶⁶ SEIDL-HOHENVELDERN, I. 2006, s. 225.

⁶⁷ MRÁZEK, J. 2007, s. 729-766.

řádů jednotlivých států dochází k omezování suverenity nezávislého státu ve prospěch mezinárodního společenství, zůstává princip státní suverenity považován za primární a nedotknutelný.⁶⁸ Omezení plynoucí z uzavřených smluv a dohod státy přijímají dobrovolně, ve vlastním zájmu. Většinou se jedná o závazky ukládající povinnost jednat určitým způsobem nebo naopak se jistého konání zdržet.⁶⁹

Čl. 2 odst. 1 Charty OSN přiznává svrchovanou rovnost všem svým členům.⁷⁰ Doktrína rovnosti a suverenity států jsou základním prvkem mezinárodního práva, z jehož výkladu vyplývá, že státy jsou si právně rovny, smějí používat práva odpovídající jejich suverenitě a z pohledu ostatních mezinárodněprávních subjektů musí být jejich územní celistvost a nezávislost uznávána.⁷¹ Není pochyb, že tyto principy jsou jedním z pilířů vztahů mezi státy a organizacemi nebo státy navzájem a jejich porušení, případně použití síly vedoucí k narušení suverenity, je považováno za agresi.

5.2.2. Zásada nevměšování se do vnitřních záležitostí státu

Spolu s ochranou státní suverenity patří také princip nevměšování se do vnitřních záležitostí jiného státu mezi zásady, jež byly 24. 10. 1970 Valným shromážděním OSN vyhlášeny v rámci Deklarace právních zásad mírového soužití mezi státy.⁷² Stejně jako samotná Charta OSN v čl. 2 odst. 7 nepřipouští jakýkoli zásah do věcí, které patří do vnitřní pravomoci státu, přestože pro zvláštní situace připouští výjimku v podobě donucovacích opatření ustanovených v čl. 39-51 pod kapitolou nazvanou Akce při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných.⁷³ Další podporu této zásady představují některé rezoluce Valného shromáždění, především rezoluce č.2625/25 z roku 1970 a rezoluce 36/103z roku 1981. Obě upravují svrchovanou rovnost států a nepřípustnost intervence narušující územní suverenitu.⁷⁴ Právo na volbu politického a společenského zřízení a jeho vykonávání nesmí být narušeno působením cizího subjektu. Z tohoto důvodu je pak nahlíženo na jakýkoli náznak vměšování, použití hrozeb nebo ozbrojená intervence proti státu a jeho hospodářskému či politickému zřízení, jako za závažné porušení mezinárodního práva.⁷⁵ Co nechává otevřený prostor pro diskusi, je chybějící rozlišení oblastí ve kterých o rozsahu své pravomoci rozhoduje stát a kdy je k tomu oprávněno mezinárodní právo.

⁶⁸ PAVLÍČEK, V., et al. 1998, s. 73.

⁶⁹ POTOČNÝ, M.; ONDŘEJ, J. 2006, s. 15.

⁷⁰ Informační centrum OSN v Praze. 2005.

⁷¹ MRÁZEK, J. 2007, s. 729-766.

⁷² ZBOŘIL, F. 2000, s. 183-193.

⁷³ Informační centrum OSN v Praze. 2005.

⁷⁴ SUDRE, F. 1997, s. 69.

⁷⁵ ZBOŘIL, F. 2000, s. 183-193.

Vměšování se do vnitřních záležitostí státu může spočívat například v tom, že cizí stát nebo jeho zástupce se angažuje ve volebních bojích, dochází k dodávání zbraní povstalcům, jejich předčasnému uznávání a v případech, kdy stát či spíše jeho část, představující jednu ze stran bojující v občanské válce, požádá cizí stát nebo mezinárodní organizaci o pomoc a zásah.⁷⁶ Některé způsoby vměšování se, ty rozsáhlejší a závažnější, již pak jsou klasifikovány jako jedna z forem agrese, jež je mnohými státy a společenstvími považována za větší zločin proti mezinárodnímu řádu než porušování základních lidských práv.

5.3. Lidská práva versus suverenita státu

Z morálního hlediska cítí každý člověk se smrtí jiných jemu podobných lidí soucit a právo na život klade na první místo. Mezinárodní právo, jehož primárními „organismy“ jsou státy, zase klade důraz na zachování míru a rovnosti států. Když na misky vah proti sobě položíme ochranu lidských práv a nedotknutelnost státní suverenity, nebude zcela zřejmé, která strana převažuje. V minulosti by se jistě ručička vah přikláněla spíše ke státní suverenitě, ovšem v současné době dochází k balancování, jež se vychyluje podle mezinárodněprávních teoretiků a zejména podle současné situace ve světě. Dojde k odklonu od zákazu násilného porušení suverenity státu hlášenému Chartou OSN a příklonu k ochraně práv jednotlivce proti utlačovatelskému režimu, jak stanovují základní dokumenty o lidských právech?

Jak již bylo řečeno, z Charty OSN vyplývá, že zájem na ochraně lidských práv je podřazen zájmu na udržení světového míru, a pokud by to mělo být naopak, muselo by dojít k výrazné změně nejen znění Charty a jejímu opětovnému přijetí, ale také ke změně celého mezinárodního práva, což by jistě znamenalo dlouhodobější proces.⁷⁷ V roce 1999 tehdejší Generální tajemník OSN, Kofi Annan řekl, že ochrana lidských práv musí mít přednost před státní suverenitou, a to v souvislosti s poznámkou, že se státy, které se na svém území dopouští zločinu genocidia, schovávají před trestem a zásahem ze strany mezinárodního společenství za záruku nedotknutelnosti státní suverenity.⁷⁸

Aby v budoucnu stále častěji nedocházelo ke konfliktu těchto dvou základních principů, je třeba je postavit proti sobě do jakési rovnováhy a definovat podrobnější kritéria pro jejich používání či vyloučení. Jelikož ochranu lidských práv chápe většina mezinárodního společenství jako podřízenou státní suverenitě, musí to být hlavně tato zásada, které by měly být stanoveny určité limity. Omezení pak může být dobrovolné nebo vynucené.

⁷⁶ SEIDL-HOHENVELDERN, I. 2006, s. 256.

⁷⁷ BARINKA, R. 2003, s. 855-900.

⁷⁸ MRÁZEK, J. 2007, s. 729-766.

Dobrovolnými opatřeními jsou míněny mezinárodní smlouvy na celosvětové a regionální úrovni, proklamující posílení lidských práv před suverenitou. Nucenými pak omezení uložená na výkon svobody jednotlivých států, tedy konkrétně právo na intervenci a humanitární pomoc. Ovšem při výkonu těchto akcí je nutné postupovat v souladu s nějakou obecně přijímanou koncepcí podléhající schválení mezinárodní autority a jí naplňující daná kritéria.⁷⁹

⁷⁹ FARBI, H. R. 2008, s. 43-50.

6. Responsibility to Protect

Koncept Responsibility to Protect je reakcí na projev předchozího Generálního tajemníka OSN, Kofiho Annana, ve kterém se tázal, jakým způsobem by mělo mezinárodní společenství reagovat na velká a systematická porušování lidských práv, pokud je humanitární intervence opravdu tak nepřijatelným zásahem do suverenity státu, jak tvrdí většina právních teoretiků.⁸⁰

V září 2000 na Annanova slova reagovala Kanadská vláda založením nezávislé Mezinárodní Komise pro Intervenci a Státní Suverenitu (ICISS), jejímž úkolem bylo přinést širší porozumění rozporu mezi humanitární intervencí a státní suverenitou, konkrétněji navrhnout globální politický konsensus, jenž by takovou situaci, kdy proti sobě stojí ochrana lidských práv a zásada nevměšování se, umožnil řešit.⁸¹

6.1. Zpráva Mezinárodní Komise pro Intervenci a Státní Suverenitu

Komise v úvodním pojednání naznačuje, že svět už není takový jako v roce 1945, kdy byla založena OSN. V průběhu druhé poloviny 20. století vzniklo velké množství nových států a velkou roli začali hrát také nestátní aktéři, zejména mezinárodní instituce a organizace. Rovněž došlo ke změně charakteru ozbrojených konfliktů.⁸² Převládají vnitřní konflikty a občanské války, mající nepříznivé dopady především na civilní obyvatelstvo (záměrné cílení akcí vůči neozbrojenému obyvatelstvu, znásilňování a utlačování, verbování dětských vojáků, etnické čistky).

Těchto nepříznivých dopadů na civilní obyvatelstvo by se měl stát vyvarovat. Koncept Responsibility to Protect přináší myšlenku, že suverénní stát by měl nést odpovědnost za ochranu svých občanů a předcházet katastrofám, které lze odvrátit. Ale pokud tohoto stát není schopen, měla by přecházet odpovědnost za ochranu jeho obyvatel na mezinárodní společenství.⁸³ Otázkou je, kdo by měl zasáhnout, jaká autorita je oprávněna dát k němu svolení a kdy, kde a jak by měl zásah probíhat.

6.2. Responsibility to Protect – nový přístup k vojenské intervenci

Aby použití síly na ochranu lidských práv bylo obecně přijímáno a vynucováno mezinárodním společenstvím, mělo by být postaveno na pevných a nezpochybnitelných

⁸⁰ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 1.

⁸¹ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 2.

⁸² United Nations. 2004, s. 31-34.

⁸³ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 3-7.

základech. K tomu by měla být nápomocna přesná a jasná pravidla a kritéria k určení zda, kdy a jak intervenovat, aby samotný zásah mohl být považován za legitimní a účinný.

Ovšem reakce mezinárodního společenství na porušování lidských práv a útoky proti civilnímu obyvatelstvu by se neměla soustředit pouze na zásah proti porušujícímu státu, ale také na prevenci konfliktů a obnovu státu po vojenské intervenci. Proto koncept Responsibility to Protect zahrnuje tři základní formy odpovědnosti, a to Responsibility to prevent, Responsibility to react a Responsibility to rebuild.⁸⁴

6.2.1. Responsibility to prevent / Odpovědnost za předcházení konfliktu

Tato část odpovědnosti je zaměřena na rozpoznávání a pojmenovávání přímých i nepřímých příčin konfliktů ohrožujících lidskou bezpečnost, kterým by se mělo předcházet. Mezinárodní společenství by mělo zaznamenat napětí v daných oblastech a pokusit se jej uklidnit dříve, než dojde k vypuknutí konfliktu. OSN disponuje možnostmi vysílat na ohrožené území jednotky mající za úkol mír udržet nebo přijímat jiná diplomatická, politická a ekonomická opatření (mediační skupiny, diplomatická izolace, příslib nových investic), které mohou přispět ke zlepšení situace. V této fázi je nutná také spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi pracujícími v konkrétních zemích.⁸⁵

6.2.2. Responsibility to react / Odpovědnost za reakci

Responsibility to protect zakládá odpovědnost za reakci v případech naléhavé potřeby ochrany civilního obyvatelstva. Nejdříve přiměřeně situaci skrze opatření jako embargo na dovoz zbraní, finanční sankce, omezení dovozu a vývozu, omezení přístupu k ropě nebo vyloučení pracovníků státu z diplomatických misí. Pokud se tato opatření ukážou jako neefektivní přistoupí se v extrémních případech k vojenskému zásahu.⁸⁶

6.2.3. Responsibility to rebuild / Odpovědnost za obnovu

Posledním typem odpovědnosti je odpovědnost za obnovu po vojenském zásahu. Kdy ten, co zasahoval by se měl zasadit také v procesu reconciliace, rekonstrukce a poválečné obnovy země. Intervenující státy by kupříkladu měly pomáhat při opravě zničených obydlí a infrastruktury, iniciovat návrat uprchlíků nebo postiženým zajistit základní podmínky pro přežití skrze humanitární pomoc.⁸⁷

⁸⁴ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 11.

⁸⁵ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 19-25.

⁸⁶ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 29-32.

⁸⁷ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 39-42.

6.3. Kritéria vojenské intervence navržená ICISS

Pro vojenský zásah v rámci Responsibility to react komise navrhuje několik kritérií, jejichž splnění vojenskou intervencí opravňuje. Kritéria definovaná ve zprávě Mezinárodní Komise pro Intervenci a Státní Suverenitu vycházejí z učení Tomáše Akvinského a celého konceptu spravedlivé války.

6.3.1. Spravedlivá příčina

Jelikož je vojenská intervence mimořádně velký zásah do suverenity státu, je nezbytná existence závažného důvodu. Aby byla oprávněná, musí být občané státu vystaveni závažné a nenapravitelné újmě nebo bezprostřední hrozbě této újmy, která se projevuje zejména ve formě rozsáhlých ztrát na životech nebo etnických čistek majících často charakter genocidy. O těchto událostech, považovaných za zločiny proti lidskosti, musí být mezinárodnímu společenství podán přesvědčivý a jasný důkaz.⁸⁸

6.3.2. Zásady prevence / obezřetnosti

Kritéria prevence v sobě subsumují další čtyři podpůrné zásady hodnotící situaci před vyhlášením ozbrojené intervence.

Pravý úmysl

Cílem intervence je zastavit nebo odvrátit lidské utrpení. Jednání za účelem změny hranic, prosazování určité skupiny komitantů nebo jednání mající za cíl získání politického a ekonomického vlivu v oblasti je nepřípustné.⁸⁹

Poslední možnost

Než dojde k vyhlášení vojenského zásahu, musí být aplikována všechna nevojenská opatření, která lze k zabránění konfliktu použít. Pokud není pochybnosti o tom, že snahy o pokojné a smírné řešení sporu nepadnou na úrodnou půdu, je možné přistoupit k nařízení intervence.⁹⁰

Zásada proporcionality

Rozsah, trvání a intenzita nařízeného zásahu by měly být přiměřené aktuálnímu vývoji situace v daném státu. Použití vojenské síly by pak mělo být omezeno pouze na nezbytně nutné zásahy mající za cíl ochránit civilní obyvatelstvo a jeho práva.⁹¹

⁸⁸ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 32-35.

⁸⁹ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 35-36.

⁹⁰ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 36.

⁹¹ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 37.

Racionálně předpokládaná šance na úspěch operace

Aby intervence mohla být schválena, naplánována a realizována, je zapotřebí existence reálné šance na úspěch operace. Tedy Rada bezpečnosti a intervenující státy musí předpokládat, že jejich zásah přispěje k ukončení nebo alespoň zmírnění lidského utrpení, které samotný zásah vyvolalo.⁹²

6.3.3. Prává autorita

Čl. 24 Charty OSN přikládá Radě bezpečnosti odpovědnost za udržování mezinárodního míru a odpovědnosti, a dále pak pravomoc k přijetí jednotlivých opatření potřebných k vykonávání této odpovědnosti.⁹³ Stejně jako operace zřízené dle Kapitoly VII Charty OSN, je nezbytně nutné, aby rovněž o použití síly na ochranu lidských práv rozhodovala určitá mezinárodní autorita.

ICISS nevidí na poli mezinárodních vztahů jinou dostatečně silnou a oprávněnou autoritu, než je OSN v čele s Radou bezpečnosti. Souhlas Rady bezpečnosti musí být ve všech případech dán před začátkem vojenské intervence, a to na žádost (obyvatel, jejichž základní lidská práva jsou porušována; třetích států) nebo z její vlastní iniciativy. Před samotným rozhodnutím o povolení intervence by si Rada bezpečnosti měla vyžádat důkazy, které by potvrdily naléhavost zásahu a vzít v úvahu všechny pozitivní i negativní stránky takového zásahu.⁹⁴

6.3.4. Principy pro vedení operace

Ozbrojená intervence je vzhledem k svému cíli chránit civilní obyvatelstvo velmi odlišná od tradičního vedení války definovaného v 17. století. Podobnost zůstává pouze v tom, že stejně jako právo na válku a právo platné ve válce, by měl být zásadami pro vedení operace omezen také zásah mezinárodního společenství. Proto jsou principy pro vedení operace rovněž navrženy ICISS jako jedno ze zásadních kritérií použití vojenské síly za účelem ochrany lidských práv.

Mezi základní zásady patří jasně definované cíle, jednoznačný mandát daný OSN, jednota vedení operace a společný přístup v případě většího počtu jednotek, spolupráce s humanitárními organizacemi pracujícími v oblasti. Dále povinnost respektovat limity uložené Radou bezpečnosti na použití síly a vnímat ochranu lidských životů během celé akce jako primární cíl intervence.⁹⁵

⁹² The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 37.

⁹³ Informační středisko OSN v Praze. 2005.

⁹⁴ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 48-50.

⁹⁵ The International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001, s. 57-67.

6.4. Zpráva „A more secure world: Our shared responsibility“

V roce 2004 na koncept Responsibility to Protect volně navázal Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change, když zopakoval myšlenku, že samostatný stát má odpovědnost za své obyvatele, a pokud ji neunes, měla by tato povinnost přejít na bedra mezinárodního společenství.⁹⁶ Dále ve své zprávě A more secure world: Our shared responsibility, v části věnující se použití síly také uvádí, že genocidě nebo etnické čistce nemůže být efektivně zabráněno, když v mezinárodních vztazích a mezinárodním právu stále odkazováno na zásadu nepoužití síly.⁹⁷

I zde dochází v rámci diskuse o legalitě a legitimitě použití vojenské síly k definování pravidel, na která mají být pečlivě zvážena před jejím případným nařízením. Jedná se o závažnost hrozby mající potenciál vyvolat rozsáhlé porušování lidských práv, správný účel, poslední možnost, přiměřenost a rovnováhu následků a důvodnou šanci na úspěch operace.⁹⁸

6.5. Problémy a kritika Responsibility to Protect

Bylo by příliš idylické, domnívat se, že je koncept Responsibility to Protect byl přijat mezinárodním společenstvím s nadšením. OSN jej dokonce formálně přijala až v roce 2005.⁹⁹ Na půdě OSN vyvolal velké diskuse. Konceptu byla vyčítána například přílišná blízkost k humanitární intervenci nebo netransparentní vymezení kritérií.¹⁰⁰

6.5.1. Rozhodovací proces Rady bezpečnosti a právo veta

Rada bezpečnosti je vnímána jako politická autorita, a proto jí Charta OSN i velká většina teorie opravňuje vydávat závazná rozhodnutí mající v některých případech velké dopady na formování mezinárodních vztahů a politické situace. Stejnou sílu přikládá Radě bezpečnosti koncept Responsibility to Protect.

O stěžejních otázkách na půdě Rady bezpečnosti rozhoduje pět stálých členů (USA, Francie, Rusko, Velká Británie a Čína) a 10 nestálých členů (které volí Valné shromáždění na funkční období dvou let). Přičemž stálí členové Rady bezpečnosti disponují právem veta, jehož uplatnění byt' jen jedním z těchto členských států, znamená zamítnutí návrhy, i kdyby pro něj hlasovaly všechny ostatní státy. Toto privilegium pak může být zneužito jedním nebo více státy k prosazování svých mocenských a politických zájmů.¹⁰¹ Stejně tak může jeden jediný stát zmařit jakoukoli kolektivní akci mezinárodního společenství V tomto případě

⁹⁶ GRAY, Ch. 2008, s. 52.

⁹⁷ United Nations. 2004, s. 65.

⁹⁸ United Nations. 2004, s. 67.

⁹⁹ GIERYCZ, D. 2010, s. 110.

¹⁰⁰ GIERYCZ, D. 2010, s. 110-125.

¹⁰¹ Barinka, R. 2003, s. 879-890.

by ke změně poměrů muselo dojít skrze již tolikrát zmiňovanou reformu celé OSN v čele s úpravou jednání a rozhodovacího procesu Rady bezpečnosti.

6.5.2. Vymezení kritérií *Responsibility to Protect*

Kritéria uvedená ve zprávě ICISS byla navržena proto, aby bylo v budoucnu možná vyhnout se situacím podobným událostem ve Rwandě¹⁰² a také reagovat na podobné události i v případě, že jeden ze stálých členských států bude rozhodnutí o nařízení intervence vetovat a rozhodování Rady bezpečnosti zůstane zablokované.¹⁰³

OSN vytklo kritériím stanoveným v *Responsibility to Protect* netransparentnost, vágnost a rozpor s Chartou OSN. Nesouhlasily s nimi především členské státy disponující právem veta, jelikož by z části o své privilegium přišly.¹⁰⁴ Na druhé straně je třeba upozornit na problém aplikace kritérií *Responsibility to Protect* v situacích vyžadující vojenský zásah. Mnohdy jsou tato kritéria vymezena příliš úzce a nepřipouštějí další metody interpretace. Mállokterý konflikt či krizovou situaci je totiž možné vyložit tak jasně a přesně, že by naplňovala zcela všechny kritéria, jak je požadováno.

Dále je v rámci stanovených kritérií *Responsibility to Protect* vytýkáno, že se omezuje pouze na čtyři trestné činy (genocidou, etnickými čistkami, válečnými zločiny a zločiny proti lidskosti). Na druhou stranu, pokud by došlo k rozšíření jeho použitelnosti na další situace, mohlo by to být na úkor snížení účinnosti zásahu.¹⁰⁵

6.5.3. *Válka s terorismem*

Od svého vzniku byla již zpráva ICISS mnohokrát citována a interpretována vědci v oblasti mezinárodních vztahů a mezinárodního práva k prosazování úpravy dosavadních principů a dohod, a pak zejména politiky k ospravedlnování vojenských akcí a nařízených opatření.¹⁰⁶ Těmi jsou chápány převážně operace USA v rámci války proti terorismu.

Po teroristických útocích z 11. září 2001 se stěžejním tématem etiky legitimního použití síly stal boj proti terorismu. Prezident USA George W. Bush tyto útoky označil jako válečné akty proti své zemi.¹⁰⁷ Rada bezpečnosti rezolucí č. 1368 odsoudila teroristické útoky a potvrdila USA právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, přestože útoky byly provedeny nestátními aktéry a čl. 51 Charty OSN přiznává právo na sebeobranu proti útoku

¹⁰² Nevraživost a politické soupeření mezi kmeny Tutsiů a Hutuů ve Rwandě, vyústilo roku 1994 v genocidu, vedenou Hutuy proti Tutsiům i umírněným Hutuům. 800 000 mrtvých tuto genocidu řadí k nejhorším v dějinách 20. století.

¹⁰³ ALVAREZ, J. E. 2008, s. 277-278.

¹⁰⁴ BELLAMY, A. 2008, s. 625-626.

¹⁰⁵ BELLAMY, A. 2008, s. 615-639.

¹⁰⁶ ALVAREZ, J. E. 2008, s. 277-278.

¹⁰⁷ HOLUB, T. 2009, s. 85.

druhého státu.¹⁰⁸ Intervence v Afghánistánu svrhla dosavadní režim, narušila teroristickou síť a nastolila prozatímní vládu.

Dalším krokem v boji s terorismem bylo ze strany USA přijetí Národní bezpečnostní strategie USA (známá také pod pojmem Bushova doktrína), umožňující použití preventivní sebeobrany, kdy je zapotřebí předem zabránit potencionálnímu ozbrojenému útoku tím, že v době vývoje a rozšiřování zbraní hromadného ničení, bude toto jednání zastaveno.¹⁰⁹ Na základě tohoto dokumentu došlo v roce 2003 k druhé intervenci USA, tentokrát v Iráku a bez souhlasu Rady bezpečnosti.¹¹⁰ Motivem byla informace, že Irák drží zbraně hromadného ničení. Vedlejším motivem pak fakt, že režim Saddáma Husseina utlačuje irácký lid. Zbraně hromadného ničení ovšem po skončení akce zasahující vojáci nenyšli.

Mnoho zastánců konceptu Responsibility to Protect se proto obává značných odchýlení od původních myšlenek kanadské zprávy a jejich dalšího zneužívání ve prospěch mocenských a hospodářských zájmů jednotlivých států.

6.6. Humanitární intervence a Responsibility to Protect

Responsibility to Protect je reakcí nejen události již proběhlé, na něž nebylo mezinárodní společenství schopné včas a účinně reagovat, ale také na bezvýsledné diskuse na téma humanitární intervence. Ozbrojená intervence za účelem ochrany civilních obyvatel a jejich základních práv, která je dle zprávy ICISS za splnění určitých kritérií možná, vychází z charakteristických rysů humanitární intervence. Jedná se ovšem o širší přístup, jelikož v sobě zahrnuje také snahu o předcházení konfliktu a podílení se na obnově státu po provedení intervence (budování kapacit, infrastruktury).¹¹¹

Během summitu OSN v roce 2005 byla 150 členskými státy přijata v rámci Miléniové deklarace myšlenka Responsibility to Protect, že každý suverénní stát nese odpovědnost za své obyvatelstvo a za jeho ochranu před genocidou, etnickými čistkami, válečnými zločiny a zločiny proti lidskosti.¹¹² Responsibility to Protect byly věnovány dva články. Čl. 138 obsahuje základní ideu odpovědnosti státu zahrnující také odpovědnost za prevenci a vyjádření závazku mezinárodního společenství spočívající v poskytování podpory a pomoci jednotlivým státům k naplňování této povinnosti. V čl. 139 je stanovena povinnost mezinárodního společenství prostřednictvím OSN používat vhodné prostředky k zajištění pomoci k ochraně obyvatelstva před genocidou, etnickými čistkami, válečnými zločiny

¹⁰⁸ POPENKOVÁ, M. 2009, s. 313-316.

¹⁰⁹ DAVID, V. 2010, s. 643.

¹¹⁰ DAVID, V. 2010, s. 644.

¹¹¹ GIERYCZ, D. 2010, s. 113-124.

¹¹² GIERYCZ, D. 2010, s. 113-124.

a zločiny proti lidskosti, pro případ, že toho samostatný stát nebude schopen. Všechna přijatá opatření pak musí být v souladu se zásadami Charty OSN a mezinárodního práva.¹¹³

¹¹³ United Nations. 2005, s. 34.

7. Aplikace kritérií spravedlivé války a přístupu Responsibility to Protect na konkrétní příklady humanitární intervence

Kritéria spravedlivé války, daná již Augustinem Aureliem či Tomášem Akvinským a v současnosti dále rozpracovaná v rámci konceptu Responsibility to Protect, by mohla být stěžejním výchozím materiálem pro možnou zákonnou úpravu humanitární intervence v systému mezinárodního práva. Tato kapitola si klade za cíl pokusit se zpětně aplikovat principy obsažené ve zprávě Responsibility to Protect z roku 2001 na dva případy intervencí mezinárodního společenství z 90. let 20. století, Somálsko a Bosnu a Hercegovinu, a následně zhodnotit, zda tyto intervence splňují limity pro to, aby byly klasifikovány jako legitimní. Stejně tak si klade za cíl zhodnotit samotná kritéria navržená ve zprávě ICISS a jejich výpovědní hodnotu.

Pro účely této kapitoly je důležité vymežit rozdíl mezi humanitární intervencí a právem na humanitární pomoc. Humanitární intervence je vojenský zásah na území státu bez jeho svolení. Právo na humanitární pomoc bylo schváleno OSN v několika rezolucích.¹¹⁴ Vyžaduje souhlas státu a je omezeno na poskytování potravin, léků nebo lékařské péče obětem mimořádných událostí. Oprávněnými subjekty k poskytování této pomoci jsou mezinárodní organizace, nevládní neziskové organizace a státy.¹¹⁵

7.1. Somálsko

V průběhu koloniální éry bylo Somálsko rozděleno na dvě části Britské Somálsko a Italské Somálsko. Rovněž si zde nárokovala část území Francie. Vztahy panující mezi kolonizátory před i za 2. světové války se promítly také zde, když se Itálie stala panující silou tohoto regionu a podnikala výpady proti britské části. Roku 1949 bylo na území Italského Somálska z rozhodnutí OSN vytvořeno poručenské území pod italskou správou. Roku 1960 bylo sjednocením obou bývalých kolonií vytvořeno nezávislé Somálsko s hlavním městem Mogadishu.¹¹⁶

7.1.1. Události předcházející konfliktu, vstup jednotek OSN a následný zásah USA

Od počátku svého vzniku se republika potýkala s problémy, které mezi sebou vyvolávaly nomádské kmeny a somálské klany. Často docházelo ke krvavým střetům mezi jejich příslušníky. Roku 1969 nastal státní převrat, do čela státu se postavil Siad Barre

¹¹⁴ Č. 43/131 o humanitární pomoci obětem přírodních katastrof a naléhavých situací stejného druhu, č. 45/100 o koridorech humanitární naléhavosti, č. 46/182 o posílení koordinace naléhavé humanitární pomoci.

¹¹⁵ SUDRE, F. 1997, s. 70-71.

¹¹⁶ U.S. Departement of State. 2011.

a nastolil v zemi vojenský režim. V 70. letech došlo k válce s Etiopií kvůli sporným územím, za kolonialismu přirknutým právě Etiopii. Somálsko bylo poraženo, což oslabilo stabilitu Barreho režimu a umožnilo další boje mezi zneprátenými klany, které přerostly v občanskou válku. Dosavadní lídr Siad Barre byl nucen uprchnout ze země. Jeho režim byl svržen. Vůdci opozičních frakcí v čele s generálem Aididem, však nebyli schopni akceptovat dosazeného prezidenta Mahdiho a boje neustávaly. Proto v květnu 1991 severní somálské kmeny vyhlásily nezávislou Somálskou republiku (Somaliland).¹¹⁷

Somálsko bylo bez centrální autority zdevastováno. Občanská válka a sucha, jež ovládla celou zemi, zapříčinila neúrodu, po níž následoval hladomor. Obyčejné obyvatelstvo trpělo podvýživou a hladem, počet civilních obětí se pohyboval ve vysokých číslech. V této chvíli OSN rozhodla o vyslání a poskytnutí základní humanitární pomoci.

Jelikož území OSN vyhodnotila jako nebezpečné a rizikové, byla roku 1992 zřízena mise UNOSOM a do Somálska byli vysláni humanitární pracovníci společně s mírovými sbory, které měly zajistit bezpečnost humanitárních pracovníků a konvojů s materiální pomocí. Také byla přijata rezoluce ukládající zbrojní embargo.¹¹⁸ V březnu podepsaly soupeřící strany v Mogadishu příměří, na jehož dodržování dohlíželi zvláštní pozorovatelé OSN. V průběhu prvních měsíců operace byl v Somálsku počet ozbrojených sil i pracovníků OSN několikrát navýšen.

S dalším distribuováním pomoci a dohledem vzrůstala nespokojenost Aidida, který odmítl přítomnost humanitárních pracovníků a mezinárodních jednotek, konkrétně vzkázal pákistánskému praporu, že již v Mogadishu nejsou vítáni.¹¹⁹ Došlo také k ostřelování lodí mířící s pomocí do přístavu a k dalším bojům jednotlivých praporů OSN se somálskými milicemi. V této chvíli (prosinec 1992) vydala Rada bezpečnosti rezoluci 764, kterou vyjádřila svůj souhlas se vstupem amerických vojenských sil do oblasti a rovněž je oprávnila k tomu, aby použily všech možných prostředků k zajištění bezpečnosti, zejména co se týče konvojů s pracovníky OSN poskytující pomoc nejen ve městech, ale také na venkově vracejícím se uprchlíkům z keňských a etiopských táborů.¹²⁰

Zástupce určený Radou bezpečnosti, se opět pokusil vyjednat příměří, když byly hlavními somálskými politickými hnutími podepsány čtyři usmiřující dohody. Přesto v zemi

¹¹⁷ U.S. Department of State. 2011.

¹¹⁸ United Nations (a). 1997.

¹¹⁹ United Nations (a). 1997.

¹²⁰ United Nations (b). 1997.

neexistovala stálá státní autorita, policejní systém či armádní složky, které by nastartovaly chod státu.

Rezolucí 814 byla operace k udržení míru UNOSOM (peacekeeping operation) nahrazena operací k vynucení míru UNOSOM II (peace-enforcement operation). Situace se pro tento okamžik uklidnila, ale ne na dlouho, jelikož brzy nato došlo k napadení mírových jednotek ze strany Aididovi frakce, na kterou navazovaly odvetné pozemní i vzdušné operace.¹²¹ Do akce se rovněž zapojily americké jednotky Rangers a Delta Force, které nespádaly pod velení OSN. Během operace v hlavním městě, jejímž cílem bylo zajmout několik vrchních představitelů Aididovi frakce, byly somálskými milicemi sestřeleny dvě americké helikoptéry. 18 amerických vojáků zemřelo. Následkem těchto událostí bylo rozhořčení Američanů a na nátlak veřejnosti prezident Bill Clinton vydal 31. března 1994 rozkaz ke stáhnutí amerických jednotek ze Somálska.¹²²

Po dalším neúspěšném zprostředkování dohody o klidu zbraní, mezi dvěma hlavními odpůrci Aididem a Mahdíem, OSN postupně stahovala své jednotky, humanitární pracovníky a pozorovatele ze Somálska. Přestože bylo rezolucí číslo 897 stanoveno, že napětí v této oblasti je stále hrozbou pro mezinárodní mír a bezpečnost, byla operace UNOSOM II ukončena v březnu 1995.¹²³

7.1.2. Kritéria vojenské intervence a jejich aplikace

Humanitární mise UNOSOM byla v Somálsku zřízena se souhlasem rozpadajícího se státu. Ovšem nebyla natolik silná, aby čelila rozkrádání a zneužívání poskytované humanitární pomoci. Proto se Rada bezpečnosti rozhodla, že tuto misi posílí zřízením mise UNITAF, která bude složena z vojenských jednotek členských států. Následně rezolucí z 3. prosince 1992 pověřila OSN vedením operace USA a všechny jednotky oprávnila k použití všech nezbytných prostředků k zajištění bezpečného prostředí pro humanitární operace. V této chvíli byla ještě operace zřízena podle Kapitoly VII Charty OSN, ale po odsouzení operace Aididem a jeho výzvě, aby ozbrojené jednotky odešly, by operace dále neměla být řízena podle těchto ustanovení, jelikož souhlas státu, na jehož území byla zřízena, byl odepřen.¹²⁴

Operace se snažila zabránit dalším střetům a ztrátám na životech zejména srze prosazení postupného odzbrojování somálských milic. Po té, co byl 5. června 1993 spáchán

¹²¹ United Nations (b). 1997.

¹²² HOOKER, R. D. 2009, s. 128-135.

¹²³ GRAY, Ch. 2008, s. 288.

¹²⁴ GRAY, Ch. 2008, s. 287.

Aididovými muži útok na pákistánskou jednotku, Rada bezpečnosti vyzvala ostatní sáty zainteresované v oblasti, aby dopadly a postavily před soud pachatele útoku a také aby dopadly samotného Aidida.¹²⁵ Na tuto výzvu reagovaly USA, které ovšem během akce 3. října 1993 v Mogadishu ztratily několik svých mužů a zapříčinily smrt kolem tisíce Somálců. Po tomto neúspěchu začaly být americké jednotky ze Somálska stahovány. Vedení jednotek OSN nebylo o činnosti amerických ozbrojených sil informováno, jelikož tato část jednotek nespádala pod mandát OSN a jednala se souhlasem Rady bezpečnosti samostatně.¹²⁶

I. Spravedlivá příčina

Následkem občanské války byl rozsáhlý hladomor, desetitisíce lidí umírali na vyčerpání a vyhladovění, proto se OSN rozhodlo poskytnout Somálsku sanitární pomoc. Mezinárodní jednotky členských států byly k účasti vyzvány OSN po tom, humanitární pomoc nemohla být efektivně distribuována potřebným a docházelo k jejímu rozkrádání ozbrojenými milicemi. Somálsko tedy neuneslo odpovědnost za ochranu svých obyvatel, když jim nezajistilo základní potraviny k přežití.

II. Zásady prevence / obezřetnosti (úmysl, subsidiarita, proporcionalita, šance na úspěch)

Z hlediska úmyslu šlo v případě Somálska primárně o ochranu civilních obyvatel a bezpečnost humanitárních pracovníků poskytujících těmto ohroženým lidem pomoc. V rámci strategických úvah je pouze domněnkou, zdali USA nejednaly také s úmyslem získat politický vliv na Africkém rohu.

Přímému vojenskému zásahu předcházely pokusy o uzavření míru. Bylo dokonce podepsáno mezi hlavními představiteli klanů a frakcí několik smluv a dohod o uzavření míru, ale všechny byly opětovně porušovány.

Po akcích ozbrojených jednotek mrtvých neubývalo. V rámci americké akce v hlavním městě Mogadishu přišly neočekávaně o život téměř dvě desítky amerických vojáků a přes tisíc Somálců, mezi nimiž byly i ženy a děti. S pokračováním a prodlužováním operace také rostly náklady na její udržování, které nebyly při jejím plánování vyčísleny na menší částku.

Šanci na úspěch operace musí přepokládat jak ti, kteří ji vedou, tak ti, kteří ji nařizují, popřípadě schvalují. Z hlediska teorie by v případě velkých pochybností o úspěchu použití vojenské síly nemělo dojít k vydání rezoluce Rady bezpečnosti, jež ji povolovala. Ale Rada bezpečnosti je orgán politický a je zřejmé, že její členové jsou mnohdy při svém rozhodování motivováni nejen morálními a etickými zájmy, ale také zájmy politickými a ekonomickými.

¹²⁵ HOOKER, R. D. 2009, s. 128-135.

¹²⁶ United Nations (b). 1997.

III. Pravá autorita

Úlohu opravňujícího orgánu v tomto případě splnila Rada Bezpečnosti OSN, která udělila svou rezolucí č. 767 svolení k intervenci amerických vojsk do Somálska.

IV. Principy vedení operace

Po vstupu amerických ozbrojených sil na území Somálska došlo k zásadní chybě v tom, že právě tyto jednotky, jak již bylo výše zmíněno, nepodléhaly vrchnímu veliteli mezinárodních jednotek OSN. Ten byl oprávněn dát Američanům pouze rady a doporučení, které pro ně však nebyly závazné. Rovněž mezi oběma aktéry chyběla efektivní komunikace a spolupráce.

7.2. Bosna a Hercegovina

Ještě na počátku druhé poloviny 19. století byla Bona a Hercegovina v područí Osmanské říše stejně jako celý Balkán. Roku 1878 po kongresu v Berlíně přešlo území pod správu Rakouska-Uherska. V tomto období došlo také ke zrodu myšlenek upínajících se na vytvoření velkého státního celku na Balkáně.¹²⁷ Jejich realizace proběhla po první světové válce, kdy na území dnešního Slovinska, Chorvatska, Bosny a Hercegoviny, Srbska, Černé Hory a Makedonie vzniklo Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, jenž bylo v roce 1929 přejmenováno na Jugoslávii. Prim v tomto multietnickém státě, kde hlavní rozpory měly původ právě v národnostní a náboženské diverzitě, hráli Srbové, proti nimž se ostatní etnika postavila během německé okupace za druhé světové války.¹²⁸ V letech 1944-1945 byla Jugoslávie obnovena a vládu v ní převzal komunistický vůdce, Chorvat, Josef Broz Tito, jenž řídil zemi až do své smrti v roce 1980.

7.2.1. Události předcházející konfliktu, intervence mezinárodního společenství

V průběhu dalších let sílily tendence k rozdělení federativního státu. V červnu roku 1991 vyhlásily nezávislost Slovinsko a Chorvatsko, v září téhož roku pak Bosna a Makedonie.¹²⁹ Největším problémem byly početné srbské menšiny v Chorvatsku a Bosně, které se chtěly připojit k Srbsku popřípadě vytvořit své autonomní území (srbská enkláva Krajina – Chorvatsko, Srbská autonomní republika – Bosna a Hercegovina). Federální armáda se přidala na stranu chorvatských a bosenských Srbů, spolupracovala se srbskými krajněpravicovými milicemi a pustila se do etnických čistek směřovaných zprvu vůči Chorvatům a později také Muslimům.¹³⁰

¹²⁷ TERNON, Y. 1997, s. 318.

¹²⁸ BELL-FIALKOFF, A. 2003, s. 144.

¹²⁹ BELL-FIALKOFF, A. 2003, s. 150.

¹³⁰ TERNON, Y. 1997, s. 323.

V samotné Bosně a Hercegovině pokusy o spolupráci mezi jednotlivými etniky na politické scéně selhávaly. Koalice strany bosenských Srbů (SDS) v čele s Radovanem Karadžićem a strany bosenských Muslimů (SDA), jejímž předsedou byl pozdější prezident Alija Izetbegović, utvořená po volbách roku 1990, nebyla schopna najít společný program. Konflikty mezi těmito stranami zvyšovaly napětí mezi etnickými skupinami v celé zemi, které eskalovalo již zmíněným vyhlášením nezávislosti Bosny a Hercegoviny v roce 1991 a jejím uznáním jako samostatného státu EU a USA v dubnu 1992. Srbská menšina reagovala ustanovením radikální Srbské autonomní republiky. Tyto okolnosti definitivně rozpoutaly občanskou válku, za jejíž začátek je považován 6. a 7. duben 1992.¹³¹

Už 10. dubna požádal prezident Bosny a Hercegoviny Alija Izetbegović EU a OSN, aby mezinárodní společenství pomohlo zastavit začínající konflikt. 8. června přijala Rada bezpečnosti OSN rezoluci o krizi a ohrožení míru a vyslala do země prvních 1 100 vojáků OSN pod hlavičkou mise UNPROFOR.¹³² Přestože slabý mandát této mise limitoval její působení, podařilo se jejím vojákům obsadit letiště Srby obklíčeného Sarajeva, díky čemuž mohla být do města doručována humanitární pomoc. V červenci vyhlásili původní spojenci bosenských Muslimů, Chorvaté, v jihozápadní části území Chorvatské společenství Hercegovina, čímž došlo k rozdělení země na tři celky usilující o samostatnost.¹³³ Rezoluce z 9. října 1992 stanovila nad Bosnou bezletovou zónu. Dozorem nad dodržováním tohoto omezení byly další rezolucí č. 816 ze dne 31. března 1993 pověřeny jednotky NATO, jejichž mandát zahrnoval rovněž oprávnění k použití síly v případě porušení zákazu.¹³⁴

Dalšími rezolucemi byly vytvořeny v oblastech okupovaných Srby bezpečnostní zóny (Sarajevo, Srebrenica, Žepa, Gorale a Tuzla) sloužící k doručování humanitární pomoci muslimskému obyvatelstvu a jednotkám UNPROFOR rozšířeno povolení k použití síly. K výraznějšímu nasazení vojenské síly začalo docházet až po útoku srbských jednotek na tržišti Markala v centru Sarajeva v únoru 1994. NATO sestřelovalo srbská letadla porušující bezletovou zónu a útočící na bezpečnostní zóny. Po tom, co v květnu 1995 bosenská Srbové pronikli do skladu těžkých zbraní UNPROFOR u Sarajeva, bombardovali jednotky NATO muniční sklad Srbů u Pale.¹³⁵ Za tento incident bylo OSN obviněno z porušení nestrannosti a ze strany bosenských Srbů perzekuováno hromadným unášením jejich vojáků a pozorovatelů. Tyto události, spolu s masakrem v Srebrenici z 11. července 1995, vedly

¹³¹ HLADKÝ, L. 1996, s. 151.

¹³² HLADKÝ, L. 1996, s. 153.

¹³³ TERNON, Y. 1997, s. 329.

¹³⁴ GOGA, S. 2007, s. 10-24.

¹³⁵ HLADKÝ, L. 1996, s. 186.

vrchní velení jednotek NATO a OSN k dohodě o zjednodušení procedury při nasazování letadel NATO proti bosenským Srbům. Tímto opatřením došlo k rychlé změně na bosenském bojišti, jelikož nastala situace a obava z rozsáhlých odvetných útoků přinutila bosenské Srby souhlasit říjnu 1995 se zastavením palby a v listopadu stejného roku se účastnit na mírové konferenci v Daytonu v USA, jejímž výsledkem bylo 14. prosince 1995 podepsání mírové smlouvy v Paříži.¹³⁶

7.2.2. Kritéria vojenské intervence a jejich aplikace

V Bosně a Hercegovině intervenovaly jednotky NATO složené z vojáků jejich členských zemí. Zahrnuty do konfliktu byly rezolucí Rady bezpečnosti OSN z 31. března 1993, která byla vydána v reakci na neustálé porušování bezletové zóny nad Bosnou. Tato rezoluce opravňovala mezinárodní jednotky k použití donucovacích opatření prostřednictvím ozbrojené síly, pokud by docházelo k dalšímu porušování zákazu.

Když sarajevské tržiště zasáhl v únoru 1994 granát a došlo k narušení jedné z bezpečných zón, požádala OSN o pomoc NATO, jehož letadla koncem února sestřelila čtyři letouny bosenských Srbů. Později došlo ze strany NATO k dalším leteckým útokům, které ovšem také neušly kritice zejména ze strany Ruska.¹³⁷ To prosazovalo vyřešení situace mírovou cestou. Ovšem v závislosti na dalším vývoji situace, zejména po Srebrenickém masakru NATO své útoky zintenzivnila, což se projevilo v ochotě bosenských Srbů účastnit se dalších mírových jednání.

I. Spravedlivá příčina

Mezietnické konflikty vypukly na celém území bývalé Jugoslávie. Docházelo k hromadnému znásilňování a rozsáhlým ztrátám na životech civilního obyvatelstva na základě etnického příslušenství. Jednáním bosenských Srbů, a následně také Chorvatů a Muslimů byla naplněna skutková podstata zločinu genocidia a také zločinů proti lidskosti. Tyto zločiny před nimiž má samostatný stát své obyvatele dle konceptu Responsibility to Protect chránit, splňují podmínku, že intervence je vedena na základě spravedlivé příčiny.

II. Zásady prevence / obezřetnosti (úmysl, subsidiarita, proporcionalita, šance na úspěch)

Úmyslem zásahu mezinárodního společenství bylo nejen zastavit umírání a zmírnit utrpení obyvatelstva, ale také urovnat konflikt odehrávající se uprostřed Evropy, který

¹³⁶ GOGA, S. 2007, s. 10-24.

¹³⁷ BELL-FIALKOFF, A. 2003, s. 153.

by mohl ohrozit postupné budování její jednoty v rámci Evropské unie nebo se rozšířit do sousedních zemí.¹³⁸

V průběhu celého konfliktu probíhala jednání na neutrální půdě mezi Muslimy, Chorvaty i bosenskými Srby. Ze strany mezinárodního společenství bylo navrženo několik plánů na poválečné uspořádání státu, z nichž ani jeden nebyl schválen všemi stranami. Bylo nařízeno embargo na dovoz zbraní, vyhlášena bezletová zóna. Tvrdší opatření byla pak přijata například při opakovaných porušeních bezletové zóny.

Z hlediska poměrnosti stanovených cílů s výsledky operace byla velkým selháním neschopnost zabránit masakrům v Sarajevu a zejména Srebrenici, která byla vyhlášena jako jedna z bezpečných zón. Zde mohla být ochrana civilního obyvatelstva důslednější. Na druhou stranu některé letecké útoky NATO jsou považovány za zbytečné a jednostranně orientované pouze proti bosenským Srbům.¹³⁹ Ovšem po aktivnějším zapojení také leteckých složek, dokázaly jednotky NATO zvrátit situaci, zabránit dalším útokům na civilisty a přispět k rychlejšímu jednání o míru.

Stejně jako bylo uvedeno výše v případě Somálska, z hlediska teoretického by měly být patrné šance na úspěch operace, aby Rada bezpečnosti vydala příslušné rezoluce a oprávnila mezinárodní jednotky k použití síly, ale rozhodnutí Rady bezpečnosti podléhají také politicky motivovaným rozhodnutím. Stejně tak byly skrze nasazení vzdušných sil NATO zvýšeny šance na postupné směřování zneprátelených stran k uzavření příměří.

III. Prává autorita

Jednotky NATO byly oprávněny k použití ozbrojené síly několika rezolucemi Rady bezpečnosti, které jim postupně dávaly větší a větší pravomoci.

IV. Principy vedení operace

Jelikož jsem nenarazila na informace týkající se rozdílného vedení jednotek NATO, jak tomu například bylo v případě americké intervence do Somálska, předpokládám, že všechny jednotky v oblasti postupovaly v souladu s rezolucemi a mandátem OSN. Rovněž jednotky NATO spolupracovaly s mírovou operací UNPROFOR, které měla zabezpečovat humanitární pomoc v oblasti.

¹³⁸ TERNON, Y. 1997, s. 330.

¹³⁹ GOGA, S. 2007, s. 10-24.

7.3. Zhodnocení aplikace kritérií Responsibility to Protect na konkrétní případy

Z hlediska teoretického uchopení aplikace všech kritérií, by mohly být intervence v Somálsku a Bosně a Hercegovině označeny jako intervence naplňující představu konceptu Responsibility to Protect, jak je vyjádřen ve zprávě ICISS. V případě Somálska nebylo dle mého názoru zcela naplněno zaprvé kritérium přiměřenosti zásahu, jelikož v rámci zásahu došlo k velkým ztrátám na životech, a zadruhé kritérium principů pro vedení operace. Pokud je operace schválena Radou bezpečnosti a je nařizována v místech, kde již působí jiné mise po hlavičkou OSN, měly by se navzájem informovat o své činnosti. V případě americké operace toto neplatilo, jelikož žádná z dalších mezinárodních jednotek nevěděla o konkrétních plánech a úkolech Američanů.

Intervence v Bosně a Hercegovině teoreticky splnila také všechna kritéria, přestože tomuto zásahu byla vytýkána na jedné straně neschopnost zabránit některým akcím mířeným proti civilnímu obyvatelstvu, a na straně druhé přílišné perzekuování srbské strany, které bylo podnětem k odplatám ve formě únosů vojáků z mezinárodních jednotek a pozorovatelů OSN.

Všechna kritéria, která ICISS navrhla pro legitimaci vojenské intervence jsou logicky přijatelná. Intervence musí být vedena za spravedlivým účelem, musí být vedena s jasným a čistým úmyslem. Je nutné aby byla poslední možností, aby byla přiměřená a měla šance na úspěch. Stejně tak je nutné, aby ji povolovala pouze nějaká mezinárodní autorita. Tato kritéria jsou čistou teorií a bohužel je nelze zcela jasně a přesně převést do praxe, jak by si koncept Responsibility to Protect představoval. Princip proporcionality může být jen málokdy naplněn, jelikož předem nelze určit možný rozsah ztrát. Zřejmě největším problémem je rozhodovací proces Rady bezpečnosti, který je kritizován státy i nestátními aktéry téměř ve všech směrech jeho působnosti. A to zejména díky právu veta a mocensky orientovaným rozhodnutím jejích jednotlivých členů.

8. Závěr

V druhé polovině 20. století, se vznikem velkého počtu nových států a s posílením role nestátních aktérů, se změnil charakter válek. Mezinárodní konflikty nahradily konflikty vnitrostátní, vedené mezi příslušníky rozdílných etnik nebo náboženského vyznání. Tyto konflikty mající charakter občanských válek způsobují nepříznivé dopady zejména na život civilního neozbrojeného obyvatelstva určitého státu. V těchto případech dochází k rozsáhlému porušování lidských práv, vedoucí až k zločinům proti lidskosti či genocidě. Mezinárodní společenství neví, jak na tyto situace reagovat, jelikož jeho základní dokument, Charta OSN, vnitrostátní konflikty neupravuje. Nabízí pouze řešení skrze operací podle Kapitoly VII, které jsou možné pouze se souhlasem státu, na jehož území mají být provedeny a ve většině případů nejsou pověřeny dost silným mandátem, aby mohly nepříznivou situaci poškozených zlepšit.

Koncept humanitární intervence by mohl na tuto situaci nalézt odpověď, ovšem není nikde právně zakotven, a je mu vytýkáno, že za účelem ochrany lidských práv porušuje jiné základní principy, na nichž stojí mezinárodní společenství, a to zákaz použití síly a zásadu nevměšování se do vnitřních záležitostí státu. Je v rozporu s mezinárodním právem i přesto, že stát nebo skupina států, která humanitární intervenci provede, má oprávnění Rady bezpečnosti OSN, jenž je považována za hlavní autoritu v mezinárodních vztazích. Zde je dán rozpor mezi legalitou a legitimitou, tedy zákonností a oprávněností. Legitimita humanitární intervence vychází z učení o spravedlivé válce, jenž prochází od Augustina Aurelia celými dějinami lidské společnosti a říká, že válka může být spravedlivá, pokud je dána jednota tří kritérií – správné autority, spravedlivé příčiny a spravedlivého úmyslu.

Návrh na řešení situace předložila v roce 2001 ICISS ve zprávě Responsibility to Protect. Základní myšlenkou tohoto konceptu je, že každý stát v rámci své suverenity nese také odpovědnost za ochranu svého obyvatelstva. Pokud by tuto odpovědnost stát nebyl schopen nést, měla by přejít na bedra mezinárodního společenství, které by mělo za účelem ochrany obyvatelstva zasáhnout. Na rozdíl od humanitární intervence by zásah nebyl zaměřen na pouhé použití síly proti státu, ale také na snahu o prevenci před vypuknutím ozbrojeného konfliktu a obnovu státu po něm. ICISS rovněž ve své zprávě navrhuje kritéria, jejichž splnění by zakládalo oprávněnost vojenské intervence.

Přestože OSN přijalo v roce 2005 základní myšlenku Responsibility to Protect, staví se část odborné veřejnosti a států také proti zavedení tohoto konceptu do praxe. Je mu vyčítána příliš velká možnost zneužití k politicky a mocensky motivovaným akcím a nemožnost jasně a přesně naplnit všechna kritéria potřebná k založení oprávněnosti

ozbrojeného zásahu. Obecně by ve všech případech k použití vojenské síly měla dát souhlas Rada bezpečnosti, ale právě je to její rozhodovací proces, který zakládá možnost vyhlášení jinak než morálně a spravedlivě orientovaných rozhodnutí. Členové Rady bezpečnosti, zejména její stálí členové s právem veta, rozhodují rovněž na základě svých národních zájmů.

Nemyslím si, že v současné době dojde na mezinárodní politické a právní scéně k nějakým základním změnám týkající se úpravy ať už samotné humanitární intervence nebo konceptu Responsibility to Protect. Na druhou stranu je dle mého názoru velmi pravděpodobné, že se objeví spíše „jen“ další návrhy na řešení této situace, jelikož lidská práva a jejich ochrana mají stále více zastánců volajících po tom, aby byla nadřazena zásadě na ochranu suverenity státu. Navíc vzhledem s vývoji politické a hospodářské situace v některých částech světa, nemůže mezinárodní společenství předpokládat, že dojde k hromadnému složení zbraní a ukončení konfliktů.

Pokud státy opravdu přistoupí k mezinárodnímu konsensu ohledně ozbrojeného zásahu do vnitřních záležitostí státu za účelem ochrany lidských práv, mělo by také dojít ke změně mezinárodněprávní úpravy, zejména ke změně Charty OSN a principů, kterým podléhá rozhodování Rady bezpečnosti. Takovou změnu může vyvolat pouze úprava, která bude jasně formulovaná, aplikovatelná za splnění daných předpokladů, budou dány přesná ustanovení týkající se vedení takových intervencí a bude co možná nejvíce omezena její zneužitelnost.

Seznam literatury

ALTRICHTER, Michal, et al. *Mají jezuité vlastní morálku?: studie o Franciscu Suárezovi (1548-1617), právníkovi, filosofovi a teologovi*. 1. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 2004. 139 s.

ALVAREZ, José E. The Schizophrenias of R2P. In ALSTON, Philip; MACDONALD, Euan. *Human Rights, Intervention, and the Use of Force*. 1. New York : Oxford University Press, 2008. s. 294. ISBN 978-0-19-955272-6.

AUGUSTINUS, Aurelius. *O Boží obci (II)*. Julie Nováková. Praha : Karolinum, 2007. 443 s. ISBN 978-80-246-1284-3.

BAHOUNEK, Jiří. *Politické myšlení sv. Tomáše*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1995. 251 s. ISBN 8021011629.

BARINKA, Roman. Status humanitární intervence v mezinárodním právu. *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2003, 9, s. 855-900.

BELL-FIALKOFF, Andrew. *Etnické čistky*. 1. Praha : Práh, 2003. 327 s. ISBN 8072520709.

BELLAMY, Alex. The Responsibility to Protect and the problem of military intervention. *International affairs*. 2008, 4, s. 615-639.

BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. 1. Praha : Eva Roztoková - IFEC, 2007. 333 s. ISBN 80-85889-82-6.

CLAUDE, Richard Pierre; WESTON, Burns H. *Human rights in the world community: Issues and Action*. 3. Philadelphia : University of Pennsylvania press, 1991. 376 s. ISBN 0-8122-1283-5.

CLAUSEWITZ von, Carl. *O válce*. 3. Praha : Academia, 2008. 749 s. 978-80-200-1598-3.

DARCHIASHVILI, Vakhtang. Interpretace článku 51 charty OSN s ohledem na právo na preventivní sebeobranu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2006, 1, s. 40-48.

DAVID, Vladislav. *Historie mezinárodního práva a jeho vědy*. 1. Praha : Aleko, 1991. 89 s. ISBN 80-85341-20-4.

DAVID, Vladislav. Opětně o spravedlivých válkách. *Právník : teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2010, 6, s. 639-648.

DAVID, Vladislav; SLADKÝ, Pavel; ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. Praha : Linde, 2006. 447 s. ISBN 80-7201-628-8.

Definition of Aggression. In *General Assembly - Twenty-ninth Session* [online]. 14.12.1974 [cit. 2011-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement>>.

Encyklopedický dům, spol. s r.o. *Slovník cizích slov*. Praha : Encyklopedický dům, 1998. 366 s. ISBN 80-90-1647-8-1.

Euroskop.cz [online]. Vláda české republiky, 2011 [cit. 2011-04-25]. Charta základních práv EU. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/627/sekce/charta-zakladnich-prav-eu/>>.

FARBI, Helene Ruiz. Human Rights and State Sovereignty : Have the Boundaries been Significantly Redrawn?. In ALSTON, Philip; MACDONALD, Euan. *Human Rights, Intervention, and the Use of Force*. 1. New York : Oxford University Press, 2008. s. 294. ISBN 978-0-19-955272-6.

FIALA, Andrew. *The Just War Myth : The Moral Illusions of War*. Lanham : Rowman and Littlefield Publishers, 2008. 215 s. ISBN 978-0-7425-6201-1.

FUCHS, Jiří . *Mezinárodní humanitární právo*. 1. Praha : Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 230 s. ISBN 978-80-7278-424-0.

GIERYCZ, Dorota. From Humanitarian Intervention to Responsibility to Protect. *Criminal Justice Ethics*. 2010, 2, s. 110-128.

GOGA, Slavomír. *The Role of UN During and After the War in Bosnia-Herzegovina*. In ŠABACKÁ, Yvona. *The United Nations and conflict resolution*. Praha : Oeconomica, 2007. s. 83. ISBN 978-80-245-1225-9.

GRAY, Christine. *International Law and the Use of Force*. 3. New York : Oxford University Press, 2008. 455 s. ISBN 978-0-19-923914-6.

HEIDER, Daniel. *Kdo byl František Suárez? : Život a dílo "Vynikajícího doktora"*. 1. Olomouc : Centrum Aletti, 2009. 114 s. ISBN 978-80-7412-024-4.

HLADKÝ, Ladislav. *Bosna a Hercegovina : Historie nešťastné země*. 1. Brno : Doplněk, 1996. 218 s. ISBN 80-85765-61-6.

HOLUB, Tomáš . *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce : Návrh kriteriologie*. 1. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2009. 199 s. ISBN 978-80-7278-508-7.

HOLZGREFE, J. L.; KEOHANE, Robert O., et al. *Humanitarian intervention : Ethical, Legal and Political Dilemmas*. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 234 s. ISBN 0-521-52928-X.

HOOKER, R. D. Hard Day's Night : A retrospective on the American intervention in Somalia. *Join Force Quarterly*. 2009, 54, s. 128-135.

Informační centrum OSN v Praze [online]. 2005 [cit. 2011-04-21]. Všeobecná deklarace lidských práv. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>>.

Informační centrum OSN v Praze [online]. 2005 [cit. 2011-04-21]. Charta OSN. Dostupné z WWW: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>>.

KOLÍN, Vilém . The Legitimacy of Humanitarian Intervention : A moral perspective. *Obrana a strategie/Defence and strategy*. 2007, 1, s. 5-28.

KITTICHAISAREV, Kriangsak. *International criminal law*. 2. New York : Oxford University Press, 2002. 482 s. ISBN 0-19-876577-0.

MULDOON, James. Francisco De Vitoria and Humanitarian Intervention . *Journal of Military Ethics*. 2006, 5, 2, s. 128-143.

MRÁZEK, Josef. Suverenita státu a mezinárodní právo. *Právník : teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2007, 7, s. 729-766.

PANIZZA, Diego. The Freedom of the Sea and the Modern cosmopolis in Alberico Gentili's de Iure Belli. *Grotiana*. 2009, 30, s. 88-106.

PAVLÍČEK, Václav, et al. *Ústavní právo a státověda :1. díl*. Praha : Linde, 1998. 369 s. ISBN 80-7201-141-3.

POPENKOVÁ, Monika. Historický vývoj mezinárodněprávní úpravy výjimek ze zákazu použití síly do roku 1945. *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2008, 6, s. 672-683.

POPENKOVÁ, Monika. Sporné případy použití ozbrojené síly a poslední vývoj v oblasti mezinárodněprávní úpravy použití ozbrojené síly. *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2009, 3, s. 309-330.

POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné : Zvláštní část*. 5. Praha : C. H. Beck, 2006. 511 s. ISBN 80-7179-536-4.

SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. Praha : ASPI Publishing, 2006. 417 s. ISBN 80-7357-178-1.

SIMMA, Bruno, et al. *The Charter of the United Nations: a commentary : Volume I*. 2. New York : Oxford University Press, 2002. 895 s. ISBN 978-0-19-924449-2.

SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. 1. Brno : Masarykova univerzita, 1997. 364 s. ISBN 80-210-1485-7.

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha : Karolinum, 2002. 311 s. ISBN 80-246-0305-5.

TERNON, Yves. *Genocidy XX. století : Zločinný stát*. 1. Praha : Themis, 1997. 358 s. ISBN 80-85821-45-1.

The International Commission on Intervention and State Sovereignty. *The Responsibility to Protect* : Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa : International Development Research Centre, 2001. 91 s.

United Nations [online]. 2011 [cit. 2011-01-31]. Charter of the United Nations. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>>.

United Nations (a). *UNITED NATIONS OPERATION IN SOMALIA I* [online]. 1997 [cit. 2011-06-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm>>.

United Nations (b). *UNITED NATIONS OPERATION IN SOMALIA II* [online]. 1997 [cit. 2011-06-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosom2b.htm>>.

United Nations. *A more secure world: Our shared responsibility*; Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change. United Nations, 2004. 129 s.

United Nations. Draft resolution referred to the High-level Plenary Meeting of the General Assembly by the General Assembly at its fifty-ninth session : 2005 World Summit Outcome. New York, 2005. s. 40.

U.S. Department of State : *Diplomacy in action* [online]. 2011 [cit. 2011-06-28]. Background Note: Somalia. Dostupné z WWW: <<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2863.htm#history>>.

ZBOŘIL, František. Humanitární intervence - nová praxe mezinárodního společenství?. *International Law Review*. 2001, 2, s. 114-124.

ZBOŘIL, František. Zásada nepoužití síly jako jedna z hlavních zásad soudobého mezinárodního práva. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1999. s. 183-193. ISSN 1212107X.

ZURBRUCHEN, Simone. Vattel's law of nations and just war theory. *History of European Ideas*. 2009, 35, s. 408-417.